

Підвищення якості дошкільної
освіти та догляду за дітьми
в Україні

Назва:

Підвищення якості дошкільної освіти та догляду за дітьми в Україні

Підготував доктор педагогічних наук Ян Пітерс за фінансової підтримки ЮНІСЕФ.

Посилання:

Пітерс, Я. (2018). Підвищення якості дошкільної освіти та догляду за дітьми в Україні. VBJK. Гент.

Подяка:

Представництву ЮНІСЕФ в Україні, зокрема Ользі Долініній, Лаурі Білл, Наталії Кияк, Світлані Стукало;
а також Олені Дмитренко, VBJK Гент, Бельгія.

Цей звіт було створено за фінансової підтримки ЮНІСЕФ. Зміст матеріалу є виключно відповідальністю автора та не завжди / обов'язково відображає точку зору ЮНІСЕФ

Зміст

Подяка.....	1
Зміст	3
Терміни та скорочення	4
Резюме	5
Загальні висновки.....	5
Доступність	5
Кадри.....	5
Програма навчання.....	6
Моніторинг та оцінювання	6
Уряд.....	6
Рекомендації.....	7
1. Вступ.....	9
Якість дошкільної освіти на міжнародному порядку денному	9
Передумови дослідження	10
2. Методологія.....	11
Вибір рамок якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС (EQF) для аналізу якості дошкільної освіти в Україні	11
Аналіз якості дошкільної освіти в Україні	12
3. Результати.....	13
3.1. Доступність.....	13
Зарахування	13
Політика, яка сприяє інклюзивності в рамках дошкільної освіти	14
Висновки	14
3.2. Кадри	14
Кваліфікаційні вимоги	14
Початкова професійна підготовка	15
Безперервний професійний розвиток	15
Умови праці.....	16
Висновки	17
3.3. Програма навчання	17
Державний стандарт дошкільної освіти України – Базовий компонент дошкільної освіти (БКДО).....	17
Види діяльності	18
Програми навчання: педагогічне бачення та підхід	19
Залучення батьків.....	19

Співпраця з колегами	19
Перехід від дошкільної до початкової освіти.....	20
Висновки	21
3.4. Моніторинг	21
Спостереження та документування на рівні дитини.....	21
Зовнішнє оцінювання та моніторинг	21
Висновки	22
3.5. Управління.....	22
Фінансування ЗДО.....	22
Управлінський потенціал на муніципальному рівні.....	223
Реагування на надзвичайні ситуації.....	23
Висновки	23
Рекомендації.....	24
ДОДАТКИ.....	26
Додаток 1. Дослідження європейської та міжнародної політики щодо якості, використані в цьому звіті для розробки показників для EQF.	26
ДОДАТОК 1.1. Короткий огляд літератури з питань ефективних та мотивуючих програм навчання та переходу до початкової школи.....	26
ДОДАТОК 2. Роль дошкільної освіти в запобіганні дострокового припинення відвідування школи (European Commission, DG E&C, 2012–2014)	31
ДОДАТОК 2.1. Дослідження «Кваліфікаційні вимоги у галузі дошкільної освіти та догляду за дітьми» (CoRe), ініційоване Генеральним директором Європейської комісії з питань освіти та культури (CoRe, 2011; Vandebroek, Urban, Peeters, 2016).....	32
ДОДАТОК 2.2. Систематичний огляд Eurofound: які заходи в галузі безперервного професійного розвитку (БПР) є ефективними?	34
ДОДАТОК 2.3. Європейський проект CARE, присвячений інноваційним підходам до безперервного професійного розвитку (БПР) у рамках політики та практики в галузі дошкільної освіти в Європі. Результати компаративного аналізу (Jensen and Iannone (2015); Jensen and Rasmussen (2016); Bove, et al. (2016) and Jensen and Iannone (2016)). ...	35
ДОДАТОК 2.4. Дослідження NESETII: перетворення європейських послуг та закладів дошкільної освіти на професійні навчальні спільноти	36
ДОДАТОК 2.5. Огляд національних систем моніторингу якості дошкільної освіти та догляду за дітьми	37
ДОДАТОК 3. П'ять принципів та десять положень рамок якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС (EQF) та показники, засновані на останніх дослідженнях політики.....	38
ДОДАТОК 4. Перелік інтерв'ю, фокус-групових дискусій та відвідувань.....	42

Терміни та скорочення

БКДО – Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти України).

БПР – безперервний професійний розвиток, підвищення кваліфікації.

ВПО – внутрішньо переміщені особи (в результаті конфлікту на сході України).

ЄЦА – Європа та Центральна Азія.

Закон «Про дошкільну освіту» – новий закон про дошкільну освіту та догляд за дітьми в Україні.

ЗДО – заклад дошкільної освіти.

Зовнішній моніторинг – оцінювання якості роботи дитсадка представниками інспекції.

«Кваліфікаційні вимоги в галузі дошкільної освіти та догляду за дітьми» (CoRe) – дослідження, ініційоване Генеральним директором Європейської комісії з питань освіти та культури.

Проект «Ефективне забезпечення дошкільної освіти» (EPPE) – поздовжнє дослідження у Великій Британії, фінансоване DfES у 1997–2004 рр.

Профіль навчальної компетентності – компетенції, якими учням необхідно оволодіти під час навчання.

Профіль професійної компетентності, професійні стандарти – компетенції, якими повинні володіти галузеві спеціалісти-практики.

РРД – ранній розвиток дітей.

ФГД – фокус-групова дискусія.

ЦСР – Цілі сталого розвитку ООН.

EQF – Рамки якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС.

DECET – різноманітність дошкільної освіти й навчання; Європейська мережа з питань різноманітності дошкільної освіти та догляду за дітьми.

Резюме

Дошкільна освіта та догляд за дітьми є важливими питаннями політичного порядку денного в Україні. З огляду на це уряд України запровадив важливі ініціативи з реформування сектора дошкільної освіти, викладені в Законі «Про дошкільну освіту» (2016 р.), Базовому компоненті дошкільної освіти – Державному стандарті дошкільної освіти України та концепції «Нова українська школа».

Представництво ЮНІСЕФ в Україні підтримує цей процес, зокрема здійснивши це дослідження, яке є аналізом системи дошкільної освіти в Україні. Проведене воно міжнародним консультантом на основі рамок якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС (EQF) і базується на відвідуваннях закладів, а також на інтерв'ю та фокус-групових дискусіях із розробниками політик, тренерами, зацікавленими сторонами й викладачами.

Результати дослідження зосереджені на заходах, яких необхідно вжити для зміцнення системи компетенцій, що зрештою дасть змогу запровадити в системі освіти зміни, передбачені Законом України «Про дошкільну освіту».

Загальні висновки

Доступність

Загалом в Україні заклади дошкільної освіти (ЗДО) відвідують 75,4% дітей віком від 3 до 6 років (84,5% – у міських населених пунктах та лише 57,8% – у сільській місцевості). Цей показник є трохи вищим за аналогічні показники сусідніх країн, наприклад Грузії (69,5%), проте він є низьким порівняно з цільовим показником ЄС (95% дітей віком від 4 до 6 років). Відвідування ЗДО в Україні безкоштовне. Незважаючи на те, що, згідно із Законом «Про дошкільну освіту», всі діти мають право на зарахування до ЗДО, багато дітей дитсадки не відвідують. Так, рівень відвідування ЗДО у сільській місцевості вкрай низький. Іншою причиною низької відвідуваності є відсутність комплексного підходу до інтегрування дітей із особливими потребами та дітей із родин у складних життєвих обставинах як на рівні громад, так і в ЗДО.

Кадри

Нещодавно розроблений профіль навчальних компетенцій – це добрий ґрунт для подальшого вдосконалення початкової професійної підготовки. Проте існують певні проблеми з упровадженням цього профілю в початкову професійну підготовку.

Поточний профіль викладачів педагогічних училищ та вишів (ВНЗ) занадто сфокусований на передаванні теоретичних знань і недостатньо – на інноваційній педагогічній практиці. Викладачі також не мали можливостей вдосконалювати свої знання, ознайомлюватися із останніми дослідженнями та сучасними педагогічними підходами в галузі дошкільної освіти. Бракувало їм і компетенцій для впровадження інноваційної теорії в практику роботи з дітьми молодшого віку та батьками.

Методисти можуть відігравати важливу роль у підвищенні якості роботи ЗДО та впровадженні нових, більш творчих та орієнтованих на дитину педагогічних підходів. Існує потреба в підготовці методистів із питань науково обґрунтованих методів педагогічного наставництва або консультування. Державі потрібно інвестувати в розробку системи педагогічного наставництва задля підвищення кваліфікації та підтримки колективів у їхньому прагненні вдосконалити свою педагогічну практику.

Початкова професійна підготовка повинна бути зосереджена насамперед на зв'язку між теорією та практикою; відтак є потреба в додатковому стажуванні студентів уже з першого року навчання.

Існують серйозні побоювання щодо умов праці. До того ж заробітна плата викладачів є надзвичайно низькою для роботи, яка вимагає кваліфікації бакалавра.

Програма навчання

Державний стандарт дошкільної освіти України (Базовий компонент дошкільної освіти (БКДО)) є кроком уперед на шляху до створення якісної системи дошкільної освіти в Україні. БКДО містить опис компетенцій, якими повинні володіти діти після закінчення ЗДО. Зокрема, є необхідність посилити роботу з батьками, колегами та місцевою громадою (див. Рамки якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС, Додаток 3). В Україні щорічно оновлюється перелік затверджених МОН навчальних програм, комплексних сучасних навчальних програм, навчально-методичних посібників, дидактичних посібників. У Додатку 1 пояснено, який тип програм навчання найкраще мотивує спеціалістів-практиків підвищувати свої компетенції, а також наведено приклади програм навчання, які успішно мотивували практикуючих спеціалістів до застосування інноваційних підходів.

Моніторинг та оцінювання

Оцінювання та моніторинг не є комплексною системою, в якій стандарти, збір даних, самооцінка та зовнішній моніторинг є інтегрованими та пов'язаними між собою.

Зовнішній моніторинг якості послуг недостатньо розвинений; якість послуг у приватному секторі не оцінюється. Недостатньо кваліфікованих фахівців із моніторингу / інспекторів, відсутні інструментарій та документи для оцінювання та моніторингу. Також дається взнаки брак можливостей та повноважень для реального покращення якості послуг ЗДО.

На часі збір точних та актуальних даних на рівні громад щодо збільшення обсягу зарахування дітей із особливими потребами, підготовки кадрів тощо.

Зовнішній моніторинг та оцінювання як етапи впровадження якісної системи дошкільної освіти та догляду за дітьми, зазначені в рамках якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС (EQF), в Україні недостатньо розвинені.

Уряд

Процес децентралізації в державі лише розпочався і, окрім переваг, створює низку проблем. Так, на рівні сільських громад не вистачає кадрів для забезпечення перевірки, управління, розробки ефективної системи безперервного професійного розвитку (БПР). Бракує й відповідного фінансування.

Ми можемо стверджувати, що недофінансування є однією з головних проблем, особливо на рівні громад у сільській місцевості або в бідних районах: вихователі отримують низьку заробітну плату, бракує фінансових ресурсів для забезпечення дітей іграшками та книгами. Це призводить до відмінностей у фінансуванні в розрахунку на одну дитину та обмеження можливостей для дітей, які мешкають у бідних районах.

Політика щодо БПР, необхідна для впровадження стандартів (FCPS), недостатньо розроблена в більшості громад. Крім того, система зовнішнього моніторингу є погано розвинутою.

Ініціативи із зарахування до ЗДО всіх дітей із внутрішньо переміщених родин є дуже успішними, а тому мають продовжуватися за підтримки з боку ЮНІСЕФ та донорів.

Рекомендації

Доступність

- Передусім потрібно збільшити обсяг зарахування до ЗДО. Оскільки ЗДО відіграють важливу роль у розвитку дітей, необхідно вжити заходів, спрямованих на **збільшення в них кількості місць (особливо в сільській місцевості)** для дітей віком від 3 до 5 років. Вимагає посилення роз'яснювальна робота серед батьків, які мають дітей дошкільного віку, щодо важливості підвищення якості дошкільної освіти.
- Потрібно приділити більше уваги розробці стратегії щодо **зарахування дітей із родин у складних життєвих обставинах** до ЗДО та розширення доступу для таких дітей. До цієї роботи необхідно залучати представників відповідних громад та забезпечити додаткову підтримку ЗДО для роботи з дітьми з особливими потребами, дітьми з родин у складних життєвих обставинах та їхніми батьками. ЮНІСЕФ може відігравати важливу роль у розробці інклюзивного підходу.

Кадри

- **Початкова професійна підготовка** забезпечується на високому рівні та створює багато можливостей, проте необхідно й надалі прагнути до **поєднання теорії з практикою**. Зміст початкової професійної підготовки у ВНЗ повинен відповідати існуючому відмінному профілю професійної компетентності. До того ж слід зробити акцент на навчанні, орієнтованому на дитину (експериментальному або природному навчанні), а також на інклюзивності. Необхідно збільшити кількість годин практики; стажування студентів повинно починатися з першого курсу в якісних ЗДО.
- Необхідно вдосконалити систему **безперервного професійного розвитку (БПР)** для вихователів, спеціальних педагогів, методистів та директорів. Профіль професійної компетентності повинен стати основою реформування системи підвищення кваліфікації. Головна увага в процесі підвищення кваліфікації має приділятися **аналізу практики в рамках педагогічного наставництва**. Методисти повинні відігравати вирішальну роль у БПР: вони здатні створювати можливості для вдосконалення педагогічної практики за допомогою інтенсивних форм педагогічного наставництва, які впроваджуються впродовж щонайменше двох років у педагогічних колективах у вільний від роботи з дітьми час. У цьому ЮНІСЕФ також вбачає для себе важливе завдання.

Програма навчання

- БКДО є важливою базою, яка містить опис компетенцій, якими повинні володіти діти після закінчення ЗДО. Проте існує потреба в широкій національній програмі навчання, яка б визначала Рамки для інших важливих аспектів становлення якісної системи дошкільної освіти: роботи з батьками, колегами та місцевою громадою. ЮНІСЕФ та неурядові організації (НУО) можуть надати необхідну інформацію про надихаючі програми навчання з різних куточків світу.
- Пріоритетом у найближчому майбутньому має стати інвестування в роботу з батьками як партнерами. Методисти можуть значно допомогти педагогам у розробці спільного бачення роботи з батьками та дітьми.
- **ЮНІСЕФ може відігравати важливу роль у роботі, зосередженій на більшому залученні батьків**. Всі батьки повинні почуватися комфортно, а співробітники ЗДО мають сприймати батьків як рівноправних партнерів у вихованні дітей.

- Необхідно розробити **навчальні матеріали** для практиків на основі Базового компонента дошкільної освіти. Ми розмірковуємо над створенням відеофільмів із прикладами роботи ЗДО, які надихають. Так само корисними будуть брошури та веб-сайти, які демонструватимуть, як можна реалізувати БКДО на практиці. Також можуть бути перекладені вже існуючі відеоролики та брошури, які презентують нові педагогічні підходи. ЮНІСЕФ може долучитися до розробки цих матеріалів.
- Важливо, щоб вихователі мали **доступ до ресурсів та матеріалів** (іграшок, дидактичних матеріалів), які можуть допомогти їм у впровадженні БКДО та створенні стимулюючого середовища для дітей. Необхідно уникати батьківського фінансування цих ресурсів.

Моніторинг та оцінювання

- Позитивною динамікою є підтримка з боку ЮНІСЕФ участі МОН в оцінюванні за Шкалою оцінки середовища у закладах дошкільної освіти (EECERS-R), яка є науково обґрунтованим інструментом оцінювання, що використовується у багатьох країнах. У рамках цієї співпраці необхідно організувати широке обговорення механізмів **контролю якості всього сектора** дошкільної освіти за участі закордонних експертів та зацікавлених сторін (включаючи батьків), дослідників, тренерів та представників неурядових організацій.
- Водночас із науково обґрунтованим інструментом (EECERS-R), придатним для оцінювання загальної якості дошкільної освіти в Україні, групі експертів необхідно розробити механізм перевірки, заснований на цьому дослідницькому інструменті, який би включав стандарти ЗДО, а також інструмент самооцінки для практиків.
- **Оцінювання та моніторинг** повинні здійснюватися в рамках **комплексної системи**, в якій би стандарт (БКДО), збір даних, самооцінка та зовнішній моніторинг були інтегровані та пов'язані між собою.
- **Зовнішній моніторинг** слід розглядати як **надзвичайно важливий аспект якісної роботи ЗДО** (а також закладів приватного сектора). Для цього потрібні кваліфіковані фахівці з моніторингу, уніфіковані документи для оцінювання та моніторингу, а також можливості та повноваження для реального покращення якості послуг ЗДО.
- **Інструмент самооцінки** для вихователів повинен стимулювати аналіз на рівні педагогічних колективів, не обмежуючись відтак рівнем вихователів у галузі дошкільної освіти, і стати інструментом підвищення якості послуг ЗДО.

Управління

- Потрібно ініціювати розробку **компетентної системи**, здатної впроваджувати визначені Законом «Про дошкільну освіту» необхідні інновації на всіх рівнях (індивідуальному, колективному, на рівні закладів, уряду, міжнародних мереж/організацій). Важливо скористатися наявним досвідом НУО та міжнародних організацій, таких як ЮНІСЕФ.
- Співробітники ЗДО повинні орієнтуватися на **безперервний професійний розвиток**, щоб упроваджувати інновації в повсякденну роботу та покращувати власну практику в секторі дошкільної освіти.
- Для того, щоб створення такої комплексної системи стало можливим, співробітники ЗДО мусять отримувати підтримку при проведенні **систематичної самооцінки, починаючи зі спостережень, документування, аналізу та обговорень у колективах**.
- Уряд повинен підтримувати **громади з низьким рівнем соціально-економічного розвитку** з метою зміцнення їхнього потенціалу для розробки політик із перевірки, управління, відповідного фінансування та розробки системи БПР.

1. Вступ

Якість дошкільної освіти на міжнародному порядку денному

Нещодавно опублікований огляд спеціальної літератури про роль дошкільної освіти та догляду за дітьми в запобіганні дострокового припинення відвідування школи переконує, що якісні ЗДО можуть мати істотний сприятливий вплив, який триває навіть до підліткового віку (Dumcius, Peeters, et al., 2015¹). Іншими словами, якісні ЗДО є першим етапом безперервного навчання, відіграють важливу роль у формуванні позитивного ставлення дітей до навчання та сприяють закінченню школи. Ранній розвиток та дошкільна освіта також надзвичайно важливі для забезпечення сталого розвитку суспільства та рівних можливостей для всіх дітей – майбутніх громадян. У колі дослідників, організацій та політиків досягнуто консенсус щодо того, що якість дошкільної освіти та догляду за дітьми, врешті їхні результати для дітей та сімей залежать від добре освічених та компетентних кадрів (Dumcius, Peeters, et al., 2015). На європейському рівні важливість високої кваліфікації кадрів визнається в Пріоритетах стратегічного співробітництва у сфері освіти та професійної підготовки (Європейська комісія, 2015²). Зокрема, зазначається, що професіоналізація кадрів є одним із ключових завдань у подальшій роботі в галузі дошкільної освіти.

Міжнародні організації, зокрема ООН, також підкреслюють важливість якісного дошкільного навчання. Програма дій ООН, орієнтована на досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР), активізувала глобальну діяльність із надання послуг раннього розвитку дітей (РРД) та дошкільної освіти. Ціль сталого розвитку 4.2 полягає в тому, щоб до 2030 року **«забезпечити всім дівчаткам і хлопчикам доступ до якісних систем розвитку, догляду та дошкільної освіти дітей молодшого віку, щоб вони були готові до здобуття початкової освіти»**, і закликає до забезпечення принаймні одного року дошкільного навчання. Отже, включення послуг ЗДО до ЦСР є ключовим моментом для сприяння національним та глобальним зусиллям зі збільшення інвестицій, політичної волі та зобов'язань, необхідних для розширення рівного доступу та високоякісних програм дошкільного навчання.

Починаючи з 2000 року зростає кількість запитів із боку держав – членів Європейського Союзу та держав – кандидатів на вступ до ЄС щодо вирішення питання якості дошкільної освіти (Milotay, 2016³). Відповіддю на ці запити стало комюніке Комісії **«Дошкільна освіта та догляд за дітьми: забезпечення всім нашим дітям якнайкращого початку у світі, яким він буде завтра»**, прийняте в 2011 році. Комюніке вимагало від Комісії вжити заходів із покращення якості послуг та доступу до них для дітей від народження до початку обов'язкового навчання. Комісія ініціювала створення тематичної робочої групи у складі 25 держав – членів ЄС, Норвегії та Туреччини для обміну та узагальнення досвіду розробок, аналізу та порівняння політик, збору результатів європейських досліджень щодо успішних політик та надання рекомендацій стосовно належної політичної практики. У 2012–2014 рр. члени Робочої групи з питань освіти,

¹ Dumcius, R., Peeters, J., Hayes, N., Van Landeghem, G., Siarova, H., Peciukonyté, L., Ceneric, I. & Hulpia, H. (2014). Study on the effective use of early childhood education and care (ECEC) in preventing early school leaving (ESL). Report for the European Commission DG Education and Culture. Brussels.

² European Commission, *New priorities for European cooperation in education and training*. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (2015). Joint Report of the Council and the Commission on the implementation of the Strategic framework for European cooperation in education and training (ET2020), {SWD (2015) 161 final}, Brussels.

³ Milotay, N. (2016). From Research to Policy: The case of early childhood and care. In: Vandenbroeck, Urban & Peeters, *Pathways to Professionalism in ECEC*. Routledge, London, New York.

соціальних питань та питань сім'ї працювали разом, використовуючи методи взаємоосвіти, відвідування країн та обміну політичним досвідом.

На основі вивчення спектра політики, досліджень та практики Робоча група визначила ключові питання якості дошкільної освіти в п'яти широких сферах. У результаті була розроблена пропозиція щодо рамок якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС, яка була опублікована у фінальному звіті групи восени 2014 року. Пропозиція щодо рамок якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС була представлена як така, що охоплює різноманіття систем дошкільної освіти в державах – членах Європейського Союзу та державах – кандидатах на вступ до ЄС.

Н. Мілотай (2016 р., стор. 123)⁴, яка з боку Комісії координувала роботу групи, зазначає: «Кінцевий продукт (рамкова пропозиція) є відкритим та гнучким інструментом, який спирається на міцну базу, що включає в себе чітко сформульовані цінності та принципи, які дозволяють обрати декілька шляхів досягнення спільних цілей, та підтримує зміни і розвиток незалежно від відправної точки». Робоча група дала конкретну відповідь на питання про доцільність запровадження «регулювання» додатково до того, яке вже існує в державах – членах Європейського Союзу та державах – кандидатах на вступ до ЄС. Інакше кажучи, чому рамки ЄС? Експерти – члени групи вважають Рамки якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС ефективним засобом налагодження правильної політичної взаємодії щодо дошкільної освіти, підвищення профілю кадрів у галузі дошкільної освіти та «можливо, захисту від скорочення відповідного бюджету, яке було заплановане в багатьох державах-членах» (Milotay, 2016, стор. 124). У травні 2018 року Європейська комісія опублікувала «Пропозицію щодо Рекомендації Ради Європи стосовно високоякісних систем дошкільної освіти та догляду за дітьми», яка базується на пропозиції щодо рамок якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС. Це означає, що Рамки якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС стають вихідними рамками для всіх держав – членів Європейського Союзу та держав – кандидатів на вступ до ЄС щодо питання якості дошкільної освіти.

Передумови дослідження

Розвиток України як демократичної держави, її входження до єдиного європейського простору вимагають прогресивних змін стратегії національної системи дошкільної освіти. У контексті змін, пов'язаних із глобалізацією, важливим пунктом порядку денного є модернізація змісту дошкільної освіти, гуманізація її цілей та принципів, переорієнтація на *розвиток особистості дитини* як головного ресурсу, який визначає прогрес суспільства⁵.

Дошкільна освіта є важливим питанням на політичному порядку денному в Україні. З огляду на це уряд України запровадив важливі ініціативи з реформування сектора дошкільної освіти, викладені в Законі «Про дошкільну освіту» (2017 р.), Базовому компоненті дошкільної освіти – Державному стандарті дошкільної освіти України та концепції «Нова українська школа». Представництво ЮНІСЕФ в Україні підтримує цей процес, зокрема здійснивши це дослідження.

В Україні система дошкільної освіти та догляду за дітьми частково уніфікована. ЗДО для дітей віком від 3 до 6/7 років опосередковано підпорядковуються Міністерству освіти і науки України і є частиною державної системи освіти.

Будинки з догляду за дитиною та оздоровчі центри для дітей віком до 4 років підпорядковуються Міністерству охорони здоров'я України⁶. Цим дослідженням ЮНІСЕФ

⁴ Milotay, N. (2016). From Research to Policy: The case of early childhood and care. In: Vandembroeck, Urban & Peeters, *Pathways to Professionalism in ECEC*. Routledge, London, New York.

⁵ Базовий компонент дошкільної освіти.

⁶ Sofiy, N. (2017). Ukraine – ECEC Workforce Profile. In *Workforce Profiles in Systems of Early Childhood Education and Care in Europe*, edited by P. Oberhuemer and I. Schreyer (www.seepro.eu/English/Country_Reports.htm).

прагне надати технічну підтримку процесу підвищення якості системи дошкільної освіти шляхом:

- перегляду доступності ЗДО, системи моніторингу та збору даних, управління та інших відповідних питань дошкільної освіти із фокусуванням на питаннях забезпечення рівності;
- надання рекомендацій співробітникам із питань освіти Представництва ЮНІСЕФ щодо підвищення спроможності національної системи освіти;
- консультування співробітників із питань освіти Представництва ЮНІСЕФ щодо розширення ролі ЮНІСЕФ у реформуванні освітньої галузі.

2. Методологія

Вибір Рамок якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС (EQF) для аналізу якості дошкільної освіти в Україні

Метою цього дослідження є вивчення переваг та недоліків системи дошкільної освіти України з використанням рамок якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС (EQF) як основи для аналізу. Це завдання узгоджується з проектом для Регіонального офісу ЮНІСЕФ у країнах ЄЦА, у рамках якого було проаналізовано якість дошкільної освіти в Албанії, Боснії та Герцеговині, Косово та Чорногорії. Крім того, Представництва ЮНІСЕФ у Сербії та Грузії також обрали EQF для аналізу якості дошкільної освіти у своїх країнах. Крім того, Рамки якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС (EQF) використовуються як основа для аналізу якості дошкільної освіти в Україні з таких причин:

1. Україна підписала Угоду про асоціацію з ЄС та прагне стати державою – кандидатом на вступ до ЄС. Відтак рекомендації ЄС у галузі дошкільної освіти важливі для України.
2. Генеральний директорат Європейської комісії з питань освіти та культури оприлюднив «Пропозицію щодо Рекомендації Ради Європи стосовно рамок якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС», і це означає, що вони стануть найважливішими рамками якості для держав – членів ЄС та держав – кандидатів на вступ до ЄС.
3. Рамки якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС (EQF) науково обґрунтовані (Lazzari, 2014).
4. Нещодавно опубліковані (листопад 2014 року) Рамки якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС (EQF) розроблені на основі багатьох інших рамок.
5. Розробка рамок якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС (EQF) тривала понад два роки та супроводжувалася проведенням семінарів у різних країнах ЄС, у яких взяли участь близько 70 дослідників, зацікавлених сторін та політиків із 25 країн.
6. Рамки якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС (EQF) включають усі аспекти якості дошкільної освіти, зокрема (1) доступність, (2) кадри, (3) навчальну програму, (4) моніторинг та (5) управління.

7. Рамки якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС (EQF) є широкими, відтак можуть бути доповнені конкретними критеріями якості в різних контекстах.
8. Існує зв'язок між цими рамками та важливими дослідженнями політик, які були ініційовані Генеральним директором Європейської комісії з питань освіти та культури в останні роки (CoRe, 2011 р.; ECEC – ESL, 2014 р.; Eurofound, 2017 р.; CARE, 2016 р.; NESETII, 2017 р.) (див. Додаток).

У 2015 році ми розробили показники для рамок якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС (EQF), які використовувалися для аналізу якості в шести країнах ЄЦА (Албанії, Боснії і Герцеговині, Косово, Чорногорії, Сербії та Грузії). Ці показники (див. Додаток 2) засновані на нещодавніх ініційованих Європейською комісією дослідженнях політик, описаних у Додатку 1.

Для аналізу якості дошкільної освіти за допомогою рамок якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС (EQF) у співпраці з ЮНІСЕФ було розроблено кілька заходів. Першочерговим завданням було отримати інформацію про функціонування системи дошкільної освіти в Україні, зокрема з'ясувати, чи можливо запровадити системні зміни на різних рівнях, а також визначити основні виклики для здійснення змін.

Для збору цієї інформації міжнародний консультант із використанням рамок якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС (EQF) як основи провів низку інтерв'ю та фокус-групових дискусій із політиками, тренерами, зацікавленими сторонами, вихователями та в період із 16 по 23 жовтня 2018 року відвідав ряд ЗДО. На основі отриманих результатів були розроблені конкретні рекомендації щодо можливих заходів, які через зміцнення компетентної системи уможливають зміни, яких вимагають Закон «Про дошкільну освіту» та Базовий компонент дошкільної освіти. У наступному розділі ці заходи висвітлені детальніше.

Аналіз якості дошкільної освіти в Україні

Консультант розробив показники на основі рамок якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС (EQF), адаптовані до українського контексту. Під час візиту в Україну (з 15 по 24 жовтня 2018 року) він провів фокус-групові дискусії та індивідуальні інтерв'ю із співробітниками Представництва ЮНІСЕФ в Україні, НУО, які працюють у секторі дошкільної освіти, представниками МОН, викладачами ВНЗ, студентами, а також відвідав ЗДО в різних регіонах України. Перелік інтерв'ю, фокус-груп та відвідувань наведений у Додатку 4.

3. Результати

Ми зосереджуємо увагу на результатах інтерв'ю з представниками МОН, НУО та фокус-групових дискусій із спеціалістами-практиками. Аналіз якості української системи дошкільної освіти ґрунтується на положеннях та принципах рамок якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС (EQF) та показниках, які були розроблені на основі нещодавно опублікованого дослідження політики ЄС (див. Додаток 1).

3.1. Доступність

Диференційовані темпи використання програм дошкільної освіти часто хибно вважаються результатом вибору та преференціями батьків, наприклад, з огляду на культурні норми, що стосуються догляду та структури сім'ї. Проте таке сприйняття було значною мірою спростоване, оскільки було доведено, що на рішення батьків щодо догляду за дітьми впливає декілька обмежень⁷, які серед іншого включають наявність та вартість. Деякі з цих обмежень та перешкод є характерними для малозабезпечених сімей, що вимагає всебічного вивчення та комплексного підходу до питання нерівності доступу. У звіті наведені конкретні рекомендації для розширення зарахування до ЗДО дітей із родин у складних життєвих обставинах. Так, необхідно вжити конкретних заходів:

- на політичному рівні – надання даних про зарахування дітей із родин у складних життєвих обставинах та дітей із особливими потребами та конкретні заходи щодо заборони додаткових неправомірних витрат для батьків;
- на рівні служб – визначення пріоритетності дітей із родин у складних життєвих обставинах для забезпечення їм рівного із дітьми, чиї батьки є представникам середнього класу, доступу;
- для батьків – надання доступної та змістовної інформації про важливість дошкільної освіти.

Зарахування

Рівень охоплення ЗДО дітей віком 3-6 років становить 75,4%⁸, проте існують значні відмінності в охопленні ЗДО в міських та сільських населених пунктах. У сільській місцевості рівень охоплення складає лише 57,8%, а в містах – 84,5%. У сільських пунктах, які ми відвідали, батьки, директори та вихователі відзначили відсутність черг та невелику кількість дітей у групах. Причиною того, що більшість батьків у сільських районах не відправляють своїх дітей до ЗДО, є відстань між домівкою та дошкільним закладом; багато хто не може водити дітей до дитсадка. У ЗДО в деяких сільських районах, які ми відвідали, є лише короткі програми (півдня), і батькам занадто складно приводити дітей на такий нетривалий час. Водночас у містах існують великі черги, наприклад, у Дніпропетровській області зарахування до ЗДО очікують 4 000 дітей.

Дані про зарахування дітей із родин у складних життєвих обставинах відсутні. Це пов'язано, по-перше, з відсутністю визначення дитини з родини у складних життєвих обставинах в Україні, а по-друге, з тим, що представники відділу статистики МОН, як вони самі зазначили, не мають достатніх технологічних можливостей для збору необхідних даних по всій Україні.

Дані щодо приватних ЗДО, які мають ліцензію, збираються на загальних підставах.

⁷ TFIEY (2013). Quality Early Childhood services for all: addressing disparities in access for children from migrant and low-income families; KBS-Brussels

⁸ Державна служба статистики України, дошкільна освіта у 2017 р.

Політика, яка сприяє інклюзивності в рамках дошкільної освіти

Закон «Про дошкільну освіту» гарантує кожній дитині право на доступну та безкоштовну дошкільну освіту та догляд. Проте в цьому законі інклюзивна освіта спрямована на інтеграцію дітей із особливими потребами. Під час інтерв'ю та фокус-групових дискусій інтеграція дітей із особливими потребами була визначена однією з головних проблем у галузі дошкільної освіти в Україні. У фокус-групі з батьками дітей із особливими освітніми потребами один із присутніх використав таку метафору: новий закон «подібний до пропонування великої тарілки їжі без ложок». Батьки дітей із особливими потребами просили вжити заходів, які забезпечать вихователів необхідною підтримкою та матеріалами для реалізації інклюзивної освіти. Вони пропонують організувати підготовку для директорів та вихователів із питань практики роботи з дітьми з особливими потребами. Ця підготовка повинна серед іншого містити огляд прикладів формування простору ЗДО у такий спосіб, щоб він стимулював застосування інклюзивного підходу до гри, сну та вживання їжі. Батьки дітей із особливими потребами посилаються на деякі цікаві експерименти, які мають хороші результати щодо інклюзивності.

У комунікації з різними зацікавленими сторонами, а також після ретельного вивчення Закону «Про дошкільну освіту» ми дійшли думки, що інклюзивна освіта та те, як її бачать в Україні, обмежується інтеграцією дітей із особливими потребами. Набагато менше уваги приділяється дітям із родин у складних життєвих обставинах. У деяких громадах привілеї мають діти з внутрішньо переміщених родин, діти військовослужбовців або діти, які проживали в Чорнобильській зоні. При цьому відсутня реальна стратегія розширення охоплення ЗДО дітей із малозабезпечених сімей або родин у складних життєвих обставинах.

Висновки

Загальний обсяг зарахування до ЗДО дітей віком від 3 до 6 років (84,5%) вищий, ніж у сусідніх країнах, проте досі багато дітей не відвідують дитсадки. Незважаючи на те, що в Законі «Про дошкільну освіту» підкреслюється право кожної дитини на місце в ЗДО, комплексний підхід до дітей із особливими потребами та дітей із родин у складних життєвих обставинах відсутній. А отже, принцип інклюзивності не забезпечено на практиці як на національному, обласному рівнях, так і на рівні громад та ЗДО. Для інтеграції дітей із особливими потребами вихователям необхідно надавати підтримку в їхньому безперервному професійному розвитку та підготовці асистентів. Система цифрової реєстрації, яка наразі використовується у Вірменії, може зробити систему зарахування більш прозорою та стати механізмом забезпечення рівного доступу дітей та родин у складних життєвих обставинах. Досі пріоритетне зарахування доступне лише для батьків, які працюють. Існують певні ефективні системи, які забезпечують залучення до ЗДО всіх дітей із родин у складних життєвих обставинах (наприклад, якщо батьки є безробітними), які є на рівні місцевих громад (Peeters, De Kimpe and Brandt, 2016).

3.2. Кадри

Вихователь є основним працівником у яслах та дитячих садках в Україні. Також існує низка **педагогічних працівників**: вихователі для дітей із особливими потребами, логопеди, педагогічні психологи, соціальні педагоги, викладачі ремесла, вчителі фізкультури та медичний персонал. ЗДО очолює **керівник/директор** (завідувач), який відповідає за реалізацію педагогічної програми та виконує адміністративну роботу.

Кваліфікаційні вимоги

Закон «Про дошкільну освіту» визначає досить високі кваліфікаційні вимоги до працівників ЗДО для дітей віком від 3 до 6 років. Так, практикуючі спеціалісти (вихователі) повинні мати

вищу освіту (мінімум – ступінь бакалавра, необов'язково – ступінь магістра) для роботи з дітьми. Наразі з 138,000 педагогічних працівників у галузі дошкільної освіти 99% мають вищу професійну освіту, з них 62% – ступінь магістра⁹.

У 2016 році уряд запровадив нову посаду – асистент вихователя, який відповідає за роботу з дітьми з особливими освітніми потребами. Кваліфікаційні вимоги до асистента є такими самими, як і до вихователя (ступінь бакалавра або магістра). Сьогодні додаткового навчання потребують педагогічні працівники, які працюють в інклюзивних групах. Таке навчання передбачає зміну бачення інклюзивної освіти – перехід від медичної моделі до соціальної.

Початкова професійна підготовка

Початкова професійна підготовка забезпечується ВНЗ різних рівнів акредитації.

Профіль навчальної компетентності початкової професійної підготовки є дуже перспективним (Sofiy, 2017, стор. 7) та зосереджується на здатності аналізувати практику, безперервному навчанні, вмінні організувати роботу на науковій основі з використанням новітніх педагогічних методів, застосуванні відповідних підходів до дітей із труднощами розвитку та дітей із родин у складних життєвих обставинах.

Проте у фокус-групах директори центрів та студенти критикували зміст навчальних програм вишів. Початкова професійна підготовка передбачає здебільшого передавання теоретичних знань; зв'язок із практикою недостатньо розвинений. Ці висновки узгоджуються з результатами впровадження ініціативи «Кадрове забезпечення закладів дошкільної освіти» (2018, стор. 3)¹⁰ та дослідження Seepro (Sofiy, 2017, стор. 17). Одна з причин того, що практиці приділено недостатньо уваги, полягає у відсутності в більшості викладачів ВНЗ практичного досвіду роботи в галузі дошкільної освіти. Кількість годин стажування вже зросла, проте, на думку студентів та спеціалістів-практиків, є досі недостатньою для підготовки бакалаврів до роботи за спеціальністю.

Також недостатньо уваги приділяється роботі з батьками (Putcha, et al., 2018, стор. 5). Відтак студенти не мають можливості покращувати компетенції для комунікації з батьками дітей. У фокус-групах студенти зазначили, що під час стажування їм не дозволено спілкуватися з батьками.

Іншою проблемою є підготовка асистентів, які повинні підтримувати вихователів у роботі з дітьми з особливими потребами. На думку опитаних, насправді асистентам не вистачає знань та компетенцій для надання психолого-педагогічної підтримки.

Безперервний професійний розвиток

Безперервний професійний розвиток (БПР) регулюється Положенням про атестацію педагогічних працівників (Міністерство освіти і науки України, 2010 р.). Усі вихователі зобов'язані відвідувати обов'язкові курси підвищення кваліфікації та перепідготовки у спеціалізованих закладах підготовки вчителів, у інститутах та університетах або в інститутах післядипломної педагогічної освіти щонайменше один раз на п'ять років. За словами опитаних, у більшості громад час, відведений на отримання більш високої кваліфікаційної категорії, значно скоротився; якщо вихователь бажає швидше отримати більш високу кваліфікаційну категорію, він/вона може подати відповідну заяву на проведення атестації, але не раніше, ніж через рік після проведення попередньої атестації (Sofiy, 2017, стор. 10). Опитані підтвердили зауважене експертами (Sofiy, 2017, стор. 10; Putcha, 2018, стор. 6): процедура переатестації, яка

⁹ Sofiy, N. (2017). Ukraine, ECEC Workforce Profile. In *Workforce profiles in Systems of Early Childhood Education and care in Europe*. Edited by P. Oberhuemer and I. Schreier (www.seepro.eu/English/pdfs/Ukraine_ECEC_Workforce.pdf).

¹⁰ Putcha, V., Neuman, M., Zaplotynska, O. & Sofiy, N. (2018). *Supporting the Early Childhood Workforce at Scale: Preschool Education in Ukraine*. Washington, DC, Results for development.

призводить до збільшення (низької) заробітної плати, є важливим інструментом професіоналізації кадрів. Система підвищення кваліфікації, яка визначає БПР обов'язком кожного вихователя, є сильною стороною системи.

Проте водночас опитані зазначають, що зміст БПР не завжди є актуальним для повсякденної роботи в ЗДО, та просять розробити більше заходів взаємоосвіти, у рамках яких вихователі можуть вивчати успішні педагогічні підходи колег. Один із вихователів висловився так: «Ми найбільше дізнаємося завдяки педагогічній заздрості з надихаючих практик колег».

Дослідження показують, що забезпечення в колективах педагогічного наставництва спеціально призначеною особою є найефективнішим способом упровадження змін та підвищення якості дошкільної освіти (Eurofound, 2015).

БПР шляхом наставництва чи кураторства, аналізу власної педагогічної практики та практики колег, має важливе значення для якісного кадрового забезпечення галузі дошкільної освіти (Eurofound, 2015; Peleman, et al., 2018). Педагогічні куратори або наставники, відомі в Україні як методисти (вихователі-методисти / старші вихователі), входять до складу працівників галузі дошкільної освіти, а їхні наглядові функції створюють добрі можливості для поліпшення якості в центрах.

Завдання методистів, які працюють у більшості громад, полягає в наданні підтримки або наставництві вихователів, у спостереженні за їхньою роботою та в аналізі занять. Цей факт відкриває можливості для впровадження Закону «Про дошкільну освіту» та Базового компонента дошкільної освіти. Проте під час фокус-групових дискусій ми дізналися, що не всі методисти мають достатньо знань та компетенцій щодо, наприклад, інклюзивної освіти, щоб допомогти вихователям у започаткуванні нової педагогічної практики.

Затребувані сьогодні науково обґрунтовані методи наставництва. Так, існує курс наставництва у «Крок за кроком», проте цей курс повинен бути реалізований у ширшому масштабі. Також програми з підготовки магістрів у ВНЗ повинні включати більше методів наставництва.

Умови праці

«За радянських часів викладачі та кандидати наук у галузі дошкільної освіти в педагогічних ВНЗ отримували заробітну плату, яка забезпечувала їм місце в середньому класі, і користувалися повагою в суспільстві» (Milovanovitch, Lapham, 2018, стор. 108). Міжнародні організації закликали уряди колишніх комуністичних країн використовувати кошти, виділені на освіту, більш «ефективно», тобто таким чином, щоб державні кошти можна було перемістити на початкову освіту. Це також відбулося в Україні та призвело до закриття багатьох дитячих садків (25% у період з 1989 по 1997 рр.) та різкого зниження заробітної плати в галузі. Спеціальності, які користувалися підвищеним попитом, зокрема право та економіка, залучали велику кількість студентів із більш забезпечених сімей, тоді як ресурси для педагогічних ВНЗ скоротилися, відтак вони почали втрачати студентів. В Україні кількість студентів педагогічних ВНЗ у період з 1999 по 2014 рр. зменшилася на 38% (Milovanovitch, Lapham, 2018, стор. 110).

Інтерв'ю з вихователями, директорами та викладачами ВНЗ свідчать, що ці реформи досі впливають на умови праці: посада вихователя ЗДО не є привабливою через низькі статус та заробітну плату, а ЗДО мають труднощі з пошуком вихователів, які мають ступінь бакалавра. Заробітна плата вихователя з вищою освітою є недостатньою для забезпечення сім'ї (самотня матір із двома дітьми). Існує система підвищення заробітної плати для різних груп, проте вона досить складна. Опитані зазначили, що вихователі залишаються в професії через власне бажання працювати з маленькими дітьми та обмежені можливості працевлаштування. Експерти також попереджають про те, що більшість вихователів мають вік понад 40 років або передпенсійний вік, а це означає, що найближчим часом відчуватиметься брак кадрів.

Висновки

Розроблений профіль навчальної компетентності є добрим ґрунтом для подальшого вдосконалення початкової професійної підготовки.

Поточний профіль професійної компетентності викладацького складу педагогічних училищ та ВНЗ занадто зосереджений на теорії. Викладачі не мали можливостей дізнаватися про нещодавні дослідження та сучасні педагогічні підходи в галузі дошкільної освіти та набутти компетенцій для впровадження теорії в практику роботи з дітьми та їхніми батьками.

Методисти можуть відігравати важливу роль у підвищенні якості роботи ЗДО та впровадженні нових, більш творчих та орієнтованих на дитину педагогічних підходів. Існує потреба в підготовці методистів із питань науково обґрунтованих методів педагогічного наставництва або консультування («Крок за кроком», італійський підхід до документації, метод наставництва Wanda). Україна має здійснити інвестиції в розробку системи педагогічного наставництва задля підвищення кваліфікації та підтримки колективів у їхньому прагненні вдосконалювати педагогічну практику.

Початкова професійна підготовка повинна бути зосереджена насамперед на зв'язку між теорією та практикою; відтак є потреба в додатковому стажуванні студентів уже з першого року навчання.

Існують серйозні побоювання щодо умов праці. До того ж заробітна плата викладачів є надзвичайно низькою для роботи, яка вимагає кваліфікації бакалавра.

3.3. Програма навчання

У Додатку 1 більш детально проаналізовані два основних бачення того, якими мають бути програми навчання. Ми зауважили відмінність у розробці цих програм: деякі з них дуже описові та містять конкретне визначення цілей, які повинні бути досягнуті в секторі **дошкільної освіти**; інші розроблені більш широко та цілісно.

Soler and Miller (2010)¹¹ наводять приклади двох бачень програм навчання. Наприклад, Посібник із розробки програми навчання базового ступеня Великої Британії починається з традиційного підходу в дошкільній освіті: дитина розглядається як майбутній учень. Це обумовило зміст програми навчання, в якій наголос зроблено на цілях навчання, пов'язаних із «предметами», і призвело до того, що практики відчують необхідність готувати дітей до вступу до школи в рамках більш формальних підходів до навчання. Гра в таких програмах майже не використовується. Інші програми, наприклад програми навчання у Сербії, Північній Італії, скандинавських країнах, Te Whariki, Berliner Curriculum (додаткова інформація про ці програми навчання наведена в Додатку 1) та Рамки якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС (див. Додаток 2), розроблені більш широко, як база, що стимулює практиків до власної інтерпретації свого педагогічного бачення. З точки зору цього підходу до розробки програм навчання, централізований, нормативний підхід вважається таким, що стримує розвиток потенціалу дітей через заздалегідь обумовлену форму їхнього навчання (Bennett, 2013).

J. Bennett¹² аналізує, як різні характеристики програми навчання можуть допомогти подолати ізоляцію та покращити порозуміння між різними групами населення.

¹¹ Soler, J., Miller, L. (2010). The struggle for Early Childhood curricula: a comparison of the English Foundation stage curriculum Te Whariki and Reggio Emilia International Journal of Early Years Education 11:1, 57–68.

¹² John Bennett is the author of the OECD reports on ECCE from 2001 and 2006 and the UNICEF report of 2010 and seen as a world expert on curricula in ECCE.

Bennett, J. (2013). Early childhood curriculum for children from low-income and immigrant backgrounds. Background paper of the Transatlantic Forum on Inclusive early Years in New York. Brussels: KBS.

Одним із аспектів є врахування батьківського підходу до дошкільної освіти. Формальні програми навчання як такі мають незначний вплив на розвиток та результати навчання дітей із родин у складних життєвих обставинах порівняно зі значним впливом сімейного середовища та рівнем міжособистісних та педагогічних навичок практиків у секторі дошкільної освіти. Отже, фахівцям із питань раннього розвитку потрібно не лише займатися з дітьми для підтримки їхнього всебічного розвитку; вони також повинні залучати батьків та місцеві громади, і таке залучення сімей та місцевих громад має бути відображене в програмі навчання.

Програми навчання повинні надихати педколектив на підтримання діалогу з батьками щодо питань освіти, потреб дітей, можливостей ЗДО. Пошук **педколективом шляхів реалізації освітньої програми – це пошук делікатного балансу**, узгодження різних норм і цінностей, потреб, очікувань, ідей щодо навчання. Врахування поглядів батьків та місцевих громад є необхідним і водночас сповненим напруженості, оскільки батьки та педагоги не завжди мають однакові погляди на питання освіти дітей. Створення атмосфери взаємної довіри, розуміння та поваги – це не стільки питання відмови від своїх переконань і цінностей, скільки створення можливостей та демонстрування готовності до відкритого обговорення цих питань.

Державний стандарт дошкільної освіти України – Базовий компонент дошкільної освіти (БКДО)

Базовий компонент дошкільної освіти – це рамки якості роботи з дітьми. Він розроблений вченими спільно з практиками та забезпечує стимули для ЗДО підвищувати якість роботи з дітьми. Потрібно посилити такі важливі аспекти якості (EQF, 2014): робота з батьками (недолік ЗДО в Україні), робота в колективі з колегами та робота з громадою за межами ЗДО.

У нас також виникають певні сумніви щодо деталізації БКДО. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні має спрямування, подібне до концепції англосаксонських програм навчання, які більшою мірою є централізованими програмами з визначеними результатами, яких повинні досягти служби на практиці. З досвіду досліджень (див. Додаток 1) ми знаємо, що занадто довгі та описові Рамки якості не забезпечують достатньо можливостей для творчої роботи вихователів. Розділ, присвячений сім'ї, обмежується традиційною моделлю сім'ї, в якій є батько, матір, бабусі та дідусі, та зосереджується на традиційних сімейних цінностях.

Загалом можна стверджувати, що у БКДО є тенденція до застосування підходу, орієнтованого на дитину. Так, вступна частина є перспективною. Проте далі в документі підхід залишається орієнтованим на вихователя, оскільки детально описується, що вихователь повинен викладати дітям.

Позитивним аспектом документів (БКДО та Закону «Про дошкільну освіту») є приділення уваги інклюзивній освіті. Проте батьки дітей із особливими потребами під час фокус-групових дискусій зазначили, що вихователі не були готові до застосування інклюзивного підходу, описаного в законі та Базовому компоненті дошкільної освіти.

Види діяльності

Під час відвідування ЗДО ми бачили здебільшого діяльність, якою керували вихователі. Також ми не спостерегли достатньо вільної гри. Відповідний баланс між вільною грою та грою, організованою вихователем, а також належний баланс між видами діяльності, очолюваними дітьми та очолюваними вихователями, залишається найважливішим аспектом у роботі ЗДО. Тому працівники дитсадків повинні використовувати більше можливостей автономії для забезпечення гнучкості та адаптації освітніх програм до потреб та інтересів дітей. У рамках початкової професійної підготовки та підвищення кваліфікації роботи з проектами не приділяється достатньо уваги. Проте на практиці це може бути досить складним завданням через перепоповнені групи у ЗДО.

Програми навчання: педагогічне бачення та підхід

МОН затвердило низку освітніх програм, які можуть допомогти ЗДО впроваджувати принципи БКДО на практиці. Перелік освітніх програм є досить вичерпним та передбачає дуже різні підходи, зокрема дуже спеціалізовані (наприклад, шахи або програми для дітей із аутизмом) та комплексні, проте цілком традиційні (див. Додаток 1). Проведені фокус-групи із спеціалістами-практиками виявили, що попри використання розмаїття навчальних програм, деякі респонденти згадали конкретні педагогічні підходи, проте не могли визначити зміст або їх використання у навчальній практиці. Фокус-групи підштовхнули нас до висновку, що методисти повинні приділити більше уваги формуванню чіткого бачення чи місії ЗДО.

Залучення батьків

З наукової літератури та досвіду багатьох країн ми знаємо, що завданням різних служб є розробка заходів для батьків. Інакше кажучи, участь батьків у ЗДО не відбувається автоматично – служби несуть відповідальність за організацію колективних (батьківські збори) та індивідуальних (зустрічі вихователя з обома батьками, присвячені індивідуальному прогресу дитини) контактів між вихователем та батьками.

За результатами фокус-групових дискусій із батьками, студентами, вихователями та викладачами ВНЗ ми можемо зробити висновок про відсутність політики щодо участі батьків на всіх рівнях (на рівні вихователів, закладу, громади, національному рівні та рівні початкової професійної підготовки та підвищення кваліфікації). Це є одним із недоліків системи ЗДО в Україні.

На думку деяких вихователів та директорів – учасників фокус-груп, батьки не повинні бути зацікавлені в ролі ЗДО у розвитку дитини. Проте під час фокус-груп із батьками ми почули іншу думку: батьки бачать потенціал ЗДО у підготовці дітей до початкової школи та у розвитку важливих соціальних компетенцій, зокрема вміння працювати разом із іншими дітьми та слухати вихователя, коли той пояснює певний вид діяльності.

Вихователі та директори зосереджують увагу на зміні ставлення батьків, тоді як брак ініціатив із боку закладів є причиною недостатньої участі батьків у роботі дитячих садків.

З іншого боку, дуже важко змінити ставлення батьків. Батькам непросто долучитися до інноваційних проєктів; і навіть коли вдається змінити ставлення батьків у потрібному напрямку, вони не мають можливостей змінити політику щодо участі батьків у роботі закладів. Тому необхідно насамперед змінити ставлення директорів та вихователів закладів. І початкова професійна підготовка, і підвищення кваліфікації повинні бути більше зосереджені на роботі з батьками. Нарешті останнє, але не менш важливе: робота з батьками повинна бути інтегрована в окремий професійний (для закладів) та навчальний (для початкової професійної підготовки) профіль компетентності.

Залучення батьків не є чимось само собою зрозумілим. Воно вимагає застосування системного підходу, чіткої політики на рівні працівників ЗДО (особливо вихователів та директорів), а також на рівні громад. Залучення батьків починається в рамках повсякденної діяльності із забезпечення комфорту для всіх батьків та дітей. Коли батьки почуваються комфортно та існує взаємна довіра, залучення батьків може розширюватися. Звичайно, цього не можна досягти за один день, проте це, безумовно, вартує зусиль, оскільки залучення батьків є важливим аспектом якості дошкільної освіти.

Співпраця з колегами

Фокус-групові дискусії з практикуючими спеціалістами виявили, що в деяких ЗДО існує формальна або неформальна практика співпраці колег, яка полягає у професійному

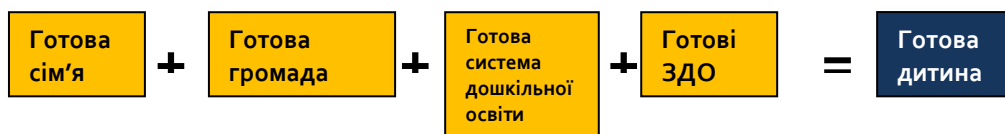
консультуванні вихователів директором, методистом або дитячим психологом. Незважаючи на те, що обмін інформацією та обговорення професійних дилем чи питань, пов'язаних із навчальною програмою, між колегами обмежені, вихователі вважають, що спільний аналіз професійної діяльності має вирішальне значення.

Самоаналіз та спільний із колегами аналіз діяльності також не є безумовними. Вони вимагають атмосфери довіри на різних рівнях. Тож для цього потрібні конкретні компетенції, яким слід приділяти увагу під час початкової професійної підготовки та підвищення кваліфікації. Отже, наукова література (Sharma, et al., 2017) підтверджує, що для зміни педагогічної практики на краще необхідно забезпечити умови для стимулювання співпраці з колегами.

Перехід від дошкільної до початкової освіти

У традиційному розумінні успішний перехід лежить у площині концепції готовності до школи. Традиційні концепції готовності до школи зосереджуються на навичках дітей. Однак оцінювання навичок, здобутих дітьми у рамках дошкільної освіти, виявилось неефективним для прогнозування подальшої інтеграції та успішності в школі (La Paro & Pianta, 2003). В роздумах про перехід до школи визнається, що «готовність до школи не стосується виключно дитини, а відображає середовище, в якому діти знаходять себе» (Nolan, et al., 2009)¹³. Таке бачення сприяло переосмисленню поняття «готовність до школи» та того, які способи забезпечення успішного переходу до школи є найефективнішими. Готовність до школи тепер розглядається як поєднання чотирьох основних компонентів (див. рис. 1).

Рисунок 1: Концепція готовності до школи.

Висновки

Державний стандарт дошкільної освіти України (Базовий компонент дошкільної освіти (БКДО)) є кроком уперед на шляху до створення якісної системи дошкільної освіти в Україні. Методисти можуть значно допомогти педагогам у розробці спільного бачення роботи з батьками та дітьми на основі нової програми навчання. Важливо, щоб у рамках цього спільного бачення вони більше зосереджувалися на підході, за якого дитина відіграє провідну роль, а також на створенні проектів, у яких діти є повноцінними учасниками процесу навчання.

Пріоритетом на майбутнє є інвестування в роботу з батьками як партнерами. У програмах навчання необхідно приділяти більше уваги залученню батьків до повсякденної практики. Всі батьки повинні почуватися комфортно, а працівники ЗДО повинні сприймати батьків як рівноправних партнерів у справі виховання дітей.

¹³ Source: Nolan, A., Hamm, C., McCartin, J., Hunt, Scott, C., and Barty, K. (2009). *Outcomes and Indicators of a Positive Start to School: Report prepared by Victoria University for the Department of Education and Early Childhood Development*. Melbourne: Victoria University, 2009.

3.4. Моніторинг

Спостереження та документування на рівні дитини

Представники муніципалітетів стверджували, що спостереження за розвитком дітей є загальноприйнятною практикою в галузі дошкільної освіти в Україні. У більшості громад використовується розроблена українськими дослідниками кваліметрична модель оцінювання прогресу розвитку дитини. Цей інструмент призначений для того, щоб надавати вихователям інформацію про прогрес дітей у групі. Деякі вихователі використовують його окремі результати для інформування батьків. Інші опитані вихователі вважають, що застосування кваліметричної моделі забирає занадто багато часу.

Існує потреба в інших інструментах, які вимагають менших витрат часу та можуть допомогти вихователям спостерігати та документувати розвиток кожної дитини.

Також дискусії у фокус-групах виявили, що батьки не завжди залучаються або отримують інформацію про розвиток та потреби своїх дітей.

Крім того, приватні ЗДО, які працюють у правовому полі, зобов'язані проходити контроль якості освітніх послуг.

Зовнішнє оцінювання та моніторинг

Учасники фокус-групових дискусій критично висловлювалися з приводу вирішення відповідних питань моніторингу фізичного середовища та безпеки (наприклад, забезпечення пожежної безпеки), оскільки вони іноді перебувають поза можливостями ЗДО і в такому разі бюджет для поліпшення інфраструктури не передбачений. За наявності скарг скликаються батьківські комітети, і якщо вони визнають, що ситуація є серйозною, батьки можуть звернутися до місцевого управління освіти, МОН чи Державної служби якості освіти. Не всі учасники фокус-груп вважають моніторинг та оцінювання важливим аспектом якості надання освітніх послуг ЗДО. Це можна пояснити тим, що вони вважають перевірки формальною, бюрократичною, поверхневою та непотрібною системою, оскільки вони не мають повноважень для виконання рекомендацій або розв'язання проблем, як і ресурсів для цього.

Що стосується моніторингу педагогічних аспектів діяльності ЗДО, то в деяких громадах є методисти, які регулярно відвідують заклади ЗДО та проводять перевірки якості. За словами респондентів, децентралізація вимагає реорганізації системи зовнішнього моніторингу. Для приватних ЗДО, які працюють не в правовому полі, система зовнішнього оцінювання взагалі не передбачена. Опитані зазначили, що в Україні немає бачення того, як слід організувати зовнішній моніторинг у майбутньому.

Опитані, які представляють різні рівні – представники МОН та органів місцевого самоврядування, – переконані, що їм необхідна інформація з-за кордону, щоб зробити правильний вибір щодо організації зовнішнього моніторингу. Відтак позитивною динамікою є забезпечення ЮНІСЕФ підтримки участі МОН в оцінюванні за Шкалою оцінки середовища в закладах дошкільної освіти (EECERS-R), яка є науково обґрунтованим інструментом оцінювання, що використовується у багатьох країнах.

Ефективна система моніторингу потребує застосування різних інструментів:

- науково обґрунтованого інструменту, за допомогою якого можна визначити загальну якість дошкільної освіти в Україні (EECERS-R);
- інструменту перевірки, заснованого на цьому дослідженні, який також включає стандарти дошкільної освіти;

- інструменту самооцінки для спеціалістів-практиків.

Висновки

Моніторинг та оцінювання як етапи діяльності якісних ЗДО, зазначені в рамках якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС (EQF), повинні бути переглянуті в Україні, оскільки вони є важливими аспектами якісної системи дошкільної освіти. Оцінювання та моніторинг повинні забезпечуватися в рамках комплексної системи, в якій би стандарти (БКДО), збір даних, самооцінка та зовнішній моніторинг були інтегровані та пов'язані між собою.

Для того, щоб створити таку комплексну систему, працівникам ЗДО необхідно надавати підтримку у проведенні систематичної самооцінки, починаючи зі спостережень, документування, аналізу та обговорення в колективі.

Зовнішній моніторинг також слід розглядати як надзвичайно важливий аспект діяльності якісних ЗДО, в тому числі в приватному секторі. Для цього потрібні кваліфіковані фахівці з моніторингу, уніфіковані документи для оцінювання та моніторингу, а також можливості та повноваження для реального покращення якості послуг ЗДО.

Збір точних та актуальних даних про доступ, якість та кадри в Україні здебільшого не забезпечується, оскільки на рівні муніципалітетів немає системи оцінювання ефективності регулярного збору даних. Це гальмує процес планування політик на основі фактичних даних, зібраних на місцевому рівні (наприклад, визначення потреб у збільшенні обсягу зарахування, підготовки кадрів тощо).

ЮНІСЕФ підтримує участь МОН в оцінюванні за Шкалою оцінки середовища у закладах дошкільної освіти (EECERS-R), яка є науково обґрунтованим інструментом оцінювання, що використовується у багатьох країнах. Це, безумовно, є позитивною динамікою, яка може сприяти моніторингу якості системи дошкільної освіти у майбутньому.

3.5. Управління

Фінансування ЗДО

Процес децентралізації в державі торкнувся і фінансування ЗДО. Наразі фінансування закладів здійснюється місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Річний бюджет галузі дошкільної освіти суттєво різниться в різних регіонах України. Наприклад, значні відмінності в бюджетних асигнуваннях на освітні потреби існують між областями, а також у межах регіонів; сільські населені пункти витрачають менше ресурсів порівняно з міськими. У різних муніципалітетах різні видатки з бюджету в розрахунку на одну дитину та один ЗДО. Це означає, що якість роботи ЗДО відрізняється залежно від регіону. Це також означає, що не всі діти мають однакові можливості.

Крім того, в більшості ЗДО бракує фінансування освітніх/ігрових ресурсів. Однією з головних проблем є низька заробітна плата працівників.

Управлінський потенціал на муніципальному рівні

Деякі респонденти дуже позитивно відгукнулися про процес децентралізації в державі. Так, один із представників сільської громади сказав: «Це найкраща реформа за всі часи. Села почали оживати». Проте ми бачимо, що децентралізація ускладнює життя відносно малозабезпечених або нечисленних громад. Ці громади не завжди мають можливості для виконання всіх важливих управлінських та адміністративних завдань: розподілу та контролю

бюджетних коштів, зокрема надання педагогічної підтримки ЗДО. Відповідні працівники в громадах також відповідають за контроль дотримання санітарно-гігієнічних норм та норм харчування у ЗДО, інші здійснюють моніторинг якості освітньої діяльності та догляду за дітьми, які забезпечуються ЗДО.

ЗДО також потребують працівників, відповідальних за надання матеріально-технічних ресурсів ЗДО, юристів, фахівців із питань розвитку та контролю інфраструктури, ІТ, інклюзивної освіти, управління, а також PR. Проте в громадах не завжди є працівники, здатні виконувати ці функції.

У фокус-групах відбулися дебати щодо управлінського потенціалу громад. За результатами цих дебатів та спираючись на досвід сусідніх країн, які вже пройшли процес децентралізації, ми можемо рекомендувати таке: Міністерство освіти і науки має відповідати за моніторинг якості педагогічного процесу, а громади – нести відповідальність за управління кадрами та підтримку галузі задля поліпшення якості освітнього процесу в ЗДО (йдеться про педагогічне наставництво з боку методистів).

Реагування на надзвичайні ситуації

Під час нашого візиту до Донецької області ми стали свідками заходів, які були вжиті для зарахування майже всіх дітей із родин внутрішньо переміщених осіб (ВПО) до дитсадків. Лише в Донецькій області налічується 3000 таких дітей і заплановано створення додаткових місць. Проводяться також спеціальні тренінги для вихователів та дітей, спрямовані на підтримку сімей, які проживають у зоні конфлікту. Вихователі та батьки, які проживають поблизу лінії зіткнення, під час нашого візиту продемонстрували дивовижну мужність і наміри забезпечити найкращі умови у ЗДО для своїх дітей попри складні обставини. Дитсадки там мають дуже багато проблем, серед них відсутність вихователів у дитсадках, розташованих поблизу лінії зіткнення, та сучасних дидактичних матеріалів.

Висновки

Децентралізована система в державі, крім переваг, створила подекуди багато проблем. Так, сільські громади не мають людського потенціалу для забезпечення перевірок, управління кадрами, відповідного фінансування та створення системи БПР.

Ми дійшли висновку, що фінансування є головною проблемою, особливо в громадах у сільських або відносно малозабезпечених районах: вихователі отримують низьку заробітну плату, бракує фінансових ресурсів для забезпечення дітей іграшками та книгами. Це призводить до відмінностей у фінансуванні в розрахунку на одну дитину в усіх муніципалітетах та обмеження можливостей для дітей, які мешкають у бідних районах.

Політики стосовно БПР, яка необхідна для впровадження Державного стандарту дошкільної освіти України (БКДО), бракує в більшості муніципалітетів.

Також зовнішня система моніторингу в Україні недостатньо розвинена.

Ініціативи із зарахування до ЗДО всіх дітей із родин внутрішньо переміщених осіб є дуже успішними, тож їх необхідно продовжувати за підтримки ЮНІСЕФ та донорів.

Рекомендації

Доступність

- Передусім потрібно збільшити обсяг зарахування до ЗДО. Оскільки ЗДО відіграють важливу роль у розвитку дітей, необхідно вжити заходів, спрямованих на **збільшення в них кількості місць (особливо в сільській місцевості)** для дітей віком від 3 до 5 років.

- Потрібно приділити більше уваги розробці стратегії щодо **зарахування дітей із родин у складних життєвих обставинах** до ЗДО та розширення доступу для таких дітей. До цієї роботи необхідно залучати представників відповідних громад та забезпечити додаткову підтримку ЗДО для роботи з дітьми з особливими потребами, дітьми з родин у складних життєвих обставинах та їхніми батьками. ЮНІСЕФ може відігравати важливу роль у розробці інклюзивного підходу.

Кадри

- **Початкова професійна підготовка** забезпечується на високому рівні та створює багато можливостей, проте необхідно й надалі прагнути до **поєднання теорії з практикою**. Зміст початкової професійної підготовки у ВНЗ повинен відповідати існуючому відмінному профілю професійної компетентності. До того ж слід зробити акцент на навчанні, орієнтованому на дитину (експериментальному або природному навчанні), а також на інклюзивності. Необхідно збільшити кількість годин практики; стажування студентів повинно починатися з першого курсу в якісних ЗДО.
- Необхідно вдосконалити систему **безперервного професійного розвитку** (БПР) для вихователів, спеціальних педагогів, методистів та директорів. Профіль професійної компетентності повинен стати основою реформування системи підвищення кваліфікації. Головна увага в процесі підвищення кваліфікації має приділятися **аналізу практики в рамках педагогічного наставництва**. Методисти повинні відігравати вирішальну роль у БПР: вони здатні створювати можливості для вдосконалення педагогічної практики за допомогою інтенсивних форм педагогічного наставництва, які впроваджуються впродовж щонайменше двох років у педагогічних колективах. У цьому ЮНІСЕФ також вбачає для себе важливе завдання.

Програма навчання

- Державний стандарт дошкільної освіти України (БКДО) є важливою базою, яка містить опис компетенцій, якими повинні володіти діти після закінчення ЗДО. Проте існує потреба в широкій національній програмі навчання, яка б визначала рамки для інших важливих аспектів становлення якісної системи дошкільної освіти: роботи з батьками, колегами та місцевою громадою. ЮНІСЕФ та неурядові організації (НУО) можуть надати необхідну інформацію про надихаючі програми навчання з різних куточків світу.
- Існуючі **комплексні програми орієнтовані на дитину, яка відіграє провідну роль у процесі навчання**. Пріоритетом у найближчому майбутньому має стати інвестування в роботу з батьками як партнерами. Методисти можуть значно допомогти педагогам у розробці спільного бачення роботи з батьками та дітьми.
- **ЮНІСЕФ може відігравати важливу роль у роботі, зосередженій на більшому залученні батьків**. Всі батьки повинні почуватися комфортно, а співробітники ЗДО мають сприймати батьків як рівноправних партнерів у справі вихованні дітей.
- Необхідно розробити **навчальні матеріали** для практиків на основі БКДО. Ми розмірковуємо над створенням відеофільмів із прикладами роботи ЗДО, які надихають. Так само корисними будуть брошури та веб-сайти, які демонструватимуть, як можна реалізувати БКДО на практиці. Також можуть бути перекладені вже існуючі відеоролики та брошури, які презентують нові педагогічні підходи. ЮНІСЕФ може долучитися до розробки цих матеріалів.

- Важливо, щоб вихователі мали **доступ до ресурсів та матеріалів** (іграшок, дидактичних матеріалів), які можуть допомогти їм у впровадженні БКДО та створенні стимулюючого середовища для дітей. Необхідно уникати фінансування цих ресурсів батьками.

Моніторинг та оцінювання

- Позитивною динамікою є підтримка з боку ЮНІСЕФ участі МОН в оцінюванні за Шкалою оцінки середовища у закладах дошкільної освіти (EECERS-R), яка є науково обґрунтованим інструментом оцінювання, використовуваним у багатьох країнах. У рамках цієї співпраці необхідно організувати широке обговорення механізмів **контролю якості всього сектора** дошкільної освіти за участі іноземних експертів та зацікавлених сторін (включаючи батьків), дослідників, тренерів та представників НГО.
- Водночас із науково обґрунтованим інструментом (EECERS-R), придатним для оцінювання загальної якості дошкільної освіти в Україні, групі експертів необхідно розробити механізм перевірки, заснований на цьому дослідницькому інструменті, який би включав стандарти ЗДО, а також інструмент самооцінки для практиків.
- **Оцінювання та моніторинг** повинні здійснюватися в рамках **комплексної системи**, в якій би стандарт (БКДО), збір даних, самооцінка та зовнішній моніторинг були інтегровані та пов'язані між собою.
- **Зовнішній моніторинг** слід розглядати як **надзвичайно важливий аспект якісної роботи ЗДО** (а також закладів приватного сектора). Для цього потрібні кваліфіковані фахівці з моніторингу, уніфіковані документи для оцінювання та моніторингу, а також можливості та повноваження для реального покращення якості послуг ЗДО.
- **Інструмент самооцінки** для вихователів повинен стимулювати аналіз на рівні педагогічних колективів, не обмежуючись відтак рівнем вихователів у галузі дошкільної освіти, і стати інструментом підвищення якості послуг ЗДО.

Управління

- Потрібно ініціювати розробку **компетентної системи**, здатної впроваджувати визначені Законом «Про дошкільну освіту» необхідні інновації на всіх рівнях (індивідуальному, колективному, на рівні закладів, уряду, міжнародних мереж/організацій). Важливо скористатися наявним досвідом НУО та міжнародних організацій, таких як ЮНІСЕФ.
- Співробітники ЗДО повинні орієнтуватися на **безперервний професійний розвиток**, щоб упроваджувати інновації в повсякденну роботу та покращувати власну практику в секторі дошкільної освіти.
- Для того, щоб створення такої комплексної системи стало можливим, співробітники ЗДО мусять отримувати підтримку при проведенні **систематичної самооцінки, починаючи зі спостережень, документування, аналізу та обговорень у колективах**.
- Уряд повинен підтримувати **громади з низьким рівнем соціально-економічного розвитку** з метою зміцнення їхнього потенціалу для розробки політик із перевірки, управління, відповідного фінансування та розробки системи БПР.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1. Дослідження європейської та міжнародної політики щодо якості, використані в цьому звіті для розробки показників для EQF.

ДОДАТОК 1.1. Короткий огляд літератури з питань ефективних та мотивуючих програм навчання та переходу до початкової школи.

Під час упровадження інноваційних підходів дослідників, практиків та політиків цікавить передусім питання, що змушує людей змінювати практику задля задоволення потреб дітей і сімей? І чому решта не здатна змінюватися і часто дотримується однієї практики посередньої якості протягом усього свого професійного життя? (Peeters, Vandebroek, 2011 p.; Peeters, Sharmahd, 2014 p.¹⁴). Програми навчання, в яких визначені цільові показники якості дошкільної освіти, відіграють важливу роль у поліпшенні якості цієї системи. Проте не всі програми навчання передбачають упровадження практиками інноваційних підходів. Ця важлива тема обговорювалася на другому Трансатлантичному форумі з питань інклюзивної дошкільної освіти (липень 2013 року, м. Нью-Йорк) у колі 70 видатних дослідників, політиків та практиків із понад 25 країн. Учасники форуму дійшли висновку про необхідність **посилення взаєморозуміння щодо певних принципів розробки програм дошкільної освіти.**

Діти навчаються по-різному. **Програми дошкільної освіти повинні бути відкритими** та забезпечувати дітям різноманітні ресурси для гри, самовираження, обміну досвідом, створення змісту, взаємодії з однолітками та навколишнім світом, а не бути спрямованими на досягнення заздалегідь визначених цілей. Лише реагування на (різноманітні) потреби дітей може посприяти розвиткові їхньої ідентичності та приналежності. Основні принципи та ознаки такої відкритої програми, спрямованої на цілісний розвиток дитини з урахуванням її обставин, є інклюзивними, рівними, демократичними, емпіричними та освітніми. Стимулювання благополуччя дитини шляхом реагування, теплого ставлення та підтримки є необхідним для якомога кращого залучення дитини до навчального процесу. Поряд із цим чітко попереджено: посилений акцент програми навчання на результатах може призвести до ігнорування всіх інших шкільних та позашкільних факторів, які сильно впливають на ці результати.

Що стосується роботи з дітьми із малозабезпечених сімей, то необхідно враховувати їхні різні обставини та культурну ідентичність, бажано в соціально змішаних групах. Програма навчання має формувати права дітей у їхньому повсякденному житті та спиратися на принципи доступу, залучення всіх дітей, забезпечення безпечного та сприятливого середовища, в якому можна ставити перед ними амбітні завдання. Необхідне нове бачення методики оцінювання та перевірки готовності до школи дітей із малозабезпечених сімей, оскільки результати такого оцінювання значною мірою залежать від їхнього сімейного середовища та інших позашкільних факторів, часто лише підкреслюють існуючий розрив замість його подолання.

Поряд із розробкою нових програм навчання ЗДО повинні також співпрацювати та налагоджувати діалог із батьками дітей.

Дж. Беннетт¹⁵ аналізує, як характеристики програми навчання можуть сприяти подоланню ізоляції та покращити порозуміння між різними групами населення. Програма дошкільної

¹⁴ Peeters, J., Vandebroek, M. (2011). Child care practitioners and the Process of professionalization. In Miller & Cable Professionalization and Management in the Early Years London, page 62–74.

Peeters, J., & Sharmahd, N. (2014). Professional development for ECEC practitioners with responsibilities for children at risk: which competences and in-service training are needed?, *European Early Childhood Education Research Journal*, 22:3, 412–424.

¹⁵ John Bennett is the author of the OECD reports on ECEC from 2001 and 2006 and the UNICEF report of 2010 and seen as a world expert on curricula in ECEC.

освіти повинна виходити за межі стандартів із однаковими цілями для кожної дитини та традиційними навчальними цілями; вона повинна зосереджуватися на благополуччі дітей та їхньому всебічному розвитку.

Однією з головних ідей є врахування батьківської точки зору в системі дошкільної освіти. Формальні програми навчання як такі мають незначний вплив на розвиток та результати навчання дітей із родин у складних життєвих обставинах порівняно зі значним впливом сімейного середовища та рівнем міжособистісних та педагогічних навичок практиків у секторі дошкільної освіти. Отже, фахівцям із питань раннього розвитку потрібно не лише займатися з дітьми для підтримки їхнього всебічного розвитку; вони також повинні залучати батьків та місцеві громади. **Таке залучення сімей та місцевих громад має бути відображене в програмі навчання.**

Програма навчання повинна надихати педколектив на підтримання діалогу з батьками щодо питань освіти, потреб дітей, можливостей ЗДО. Пошук **педколективом шляхів реалізації освітньої програми – це пошук делікатного балансу**, узгодження різних норм і цінностей, потреб, очікувань, ідей щодо навчання. Цього можливо досягти лише за умови поєднання різних точок зору в умовах взаємоповаги та бажання рівноправного обговорення поняття якісної дошкільної освіти. Врахування поглядів батьків та місцевих громад є необхідним і водночас сповненим напруженості, оскільки батьки та педагоги не завжди мають однакові погляди на питання освіти дітей. Створення атмосфери взаємної довіри, розуміння та поваги – це не стільки питання відмови від своїх переконань і цінностей, скільки створення можливостей та демонстрування готовності до відкритого обговорення цих питань.

Надихаючі програми навчання

Аналізуючи програми навчання багатьох інших країн, ми бачимо, що їх розроблено по-різному: деякі з них є дуже описовими й конкретно визначають цілі, які повинні бути досягнуті ЗДО.

Soler and Miller (2010 p.)¹⁶ наводять приклади двох бачень програм навчання. Наприклад, Посібник із розробки програми навчання базового ступеня Великої Британії починається з традиційного підходу в дошкільній освіті: дитина розглядається як майбутній учень. Це обумовило зміст програми навчання, в якій наголос зроблено на цілях навчання, пов'язаних із «предметами», і призвело до того, що практики відчують необхідність готувати дітей до вступу до школи в рамках більш формальних підходів до навчання. Гра в таких програмах майже не використовується.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні має спрямування, подібне до концепції англосаксонських програм навчання, які здебільшого є централізованими програмами з визначеними результатами, яких повинні досягти ЗДО та практики.

Інші програми, наприклад програми навчання у Сербії, Північній Італії, скандинавських країнах, Te Whariki, Berliner Curriculum та Рамки якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС (див. Додаток 2), розроблені більш широко, як база, що стимулює практиків до власної інтерпретації свого педагогічного бачення. З точки зору цього підходу до розробки програм навчання, централізований, нормативний підхід вважається таким, що стримує розвиток потенціалу дітей через заздалегідь обумовлену форму їхнього навчання (Bennett, 2005).

Програма «Інструменти мислення» (Д. Леонг), яка базується на методиці Л. Виготського, спрямована на вдосконалення соціальних та саморегулювальних навичок у дітей через гру

Bennett, J. (2013). Early childhood curriculum for children from low-income and immigrant backgrounds. Background paper of the Transatlantic Forum on Inclusive early Years in New York. Brussels: KBS.

¹⁶ Soler, J., Miller, L. (2010). The struggle for Early Childhood curricula: a comparison of the English Foundation stage curriculum Te Whariki and Reggio Emilia International Journal of Early Years Education 11:1, 57–68.

«уяви». Оскільки увага у ЗДО (в США) все більше приділяється академічним результатам, некогнітивні навички, як правило, є менш розвиненими і для гри залишається менше можливостей. У рамках програми «Інструменти мислення» структурована гра виявилася корисною для розвитку навичок саморегуляції та соціально-емоційних навичок у дітей молодшого віку. Ця програма відходить від традиційної «готовності до школи» та цілей когнітивного розвитку на користь більшої спрямованості на всебічний розвиток дітей молодшого віку та роботу із залучення всіх дітей.

Нова **сербська програма навчання «Роки зростання»** базується на нещодавніх дослідженнях і передбачає підхід, орієнтований на дитину, на основі експериментального навчання, в межах якого діти є активними учасниками навчального процесу. Відправною точкою програми «Роки зростання» є бачення дитини в ролі активного учня (це бачення близьке до того, яке покладене в основу концепції «Нова українська школа»). Акцент зроблено на громаді, сім'ї та середовищі. Програма навчання також є надихаючим документом для тренерів, наставників та практиків, які хочуть підвищити якість педагогічної практики. Це відмінний механізм, який стимулює інші стратегічні документи, що невдовзі будуть розроблені: профіль навчальних компетенцій для початкової професійної підготовки та профіль професійних компетенцій для вихователів. Цей профіль професійних компетенцій може використовуватися директорами ЗДО при прийомі на роботу вихователів, а також тренерами та наставниками, які відповідають за безперервний професійний розвиток з метою підвищення компетенції вихователів, як це передбачено програмою «Роки зростання».

Освітня програма в галузі соціальної педагогіки **Нової Зеландії *Te Whariki***¹⁷ також є надихаючою. Її можна розглядати як «рамковий консультативний» підхід до освітніх програм, який містить основні цінності, спрямування та цілі програми навчання, але не визначає, в який спосіб ці цілі повинні бути досягнуті. Тлумачення та реалізація залишаються на розсуд ЗДО (Bennett, 2005).

Програма навчання **Berliner Curriculum (С. Прайссіс)** базується на принципах рівності, інклюзивності та різноманітності. Освіта в програмі розглядається як цілісна соціально-освітня концепція. Наразі вона використовується в більш ніж 2 000 ЗДО для дітей віком 0–6 років у Німеччині. В центрі уваги перебувають діти, їхні сім'ї, а також громада. Практики не повинні перевіряти дітей – лише дозволяти їм розвиватися у власному темпі, виявляти, що їм вдається (або не вдається), що їм подобається (або не подобається). Програма навчання постійно переглядається в процесі переговорів із педколективами, сім'ями та дітьми. З дітьми з іншою рідною мовою ведеться «глибокий» особистий діалог (робота над тим, що дитина вважає цікавим, що має сенс, використання «сімейної стіни», привітання рідною для дитини мовою), який видається ефективним для зближення з мовою більшості.

Північноіталійські програми навчання не містять установлених цілей, а підтримують підхід, за якого дорослі визначають гнучкі загальноосвітні цілі. Програми навчання в Північній Італії засновані на так званому **підході документування** до централізованого, нормативного підходу як такого, що стримує розвиток потенціалу дітей через заздалегідь обумовлену форму їхнього навчання (Bennett, 2013). Результати дослідження Eurofound – систематичного огляду впливу безперервного професійного розвитку на якість дошкільної освіти та результати дітей – свідчать, що робота на основі північноіталійського підходу документування є однією з найбільш ефективних форм підвищення кваліфікації за місцем роботи для поліпшення якості дошкільної освіти (Peeters, et al., 2015; Peleman, et al., 2018). Проте «документування» як концепція змін є не лише ефективною – вона також є амбітною, корисною та приємною, тож вона наразі впроваджується в різних країнах (Бельгії, Нідерландах, Німеччині, Швеції, Хорватії, США тощо) на основі загальної точки зору щодо

¹⁷ Peeters, J. (2008). *The construction of a new profession. A European perspective on professionalism in Early Childhood Education and Care*. Amsterdam: SWP Publishers.

експериментального навчання дітей молодшого віку, інноваційних форм навчання та участі батьків у навчальному процесі. Пітер Мосс (2018 р.) підкреслює, що результатом такого тривалого наставництва через «підвищення кваліфікації» або «довільне підвищення кваліфікації» стала висока якість ЗДО в багатьох містах Північної Італії.

Останнім часом з'явилися цікаві дослідження, які містять докази важливості того, щоб програми навчання передбачали можливості та стимулювали практиків до власної інтерпретації свого педагогічного бачення. У рамках нещодавнього дослідження, ініційованого мережею дослідників Європейської комісії NESSETII, вивчалися фактори, які мають вирішальне значення для формування культури навчання, необхідної для вдосконалення практики (Sharmahd, Peeters, et al., 2017¹⁸).

Для створення такої культури, за якої спеціалісти заради покращення своєї практики вчитимуться один в одного, у дітей та батьків, педколективи повинні разом поміркувати над тим, як її реалізувати в контексті програми навчання. Її реалізація потребує створення **професійної навчальної спільноти**, яка матиме наведені нижче характеристики (Sharmahd, et al., 2017).

- **Інвестування в «колективну відповідальність».** Оскільки вдосконалення дошкільної освіти більше не вважається відповідальністю винятково керівника або окремого вихователя, а є колективною відповідальністю, **то педколектив повинен розвиватися на основі загальної програми цінностей та бачення роботи з дітьми, батьками та громадою.**
- **Вихователі часто беруть участь у «рефлексивному й глибокому діалозі»** з питань освіти, що ґрунтується на щоденній практиці, з колегами.
- **Вихователі виходять за межі класної кімнати у рамках «деприватизації практики».** Вони спостерігають за діяльністю один одного, дають відгуки, беруть участь у спільному плануванні, налагоджують відносини з середовищем, ведуть діалог із батьками.
- Викладені характеристики потребують **наявності відкритого демократичного «керівництва»** як потужної сили у трансформуванні культури ЗДО.

Складові успішного переходу від дошкільної до початкової освіти¹⁹

Важливо, щоб програма навчання ЗДО відповідала освітній програмі початкової школи. Інакше кажучи, необхідно інвестувати в успішний перехід від дошкільної до початкової освіти. Існують різні точки зору на те, який перехід можна вважати успішним. Перехід до навчання у школі включає в себе не лише дитину, але й цілу низку інших учасників, зокрема сім'ю, вихователів ЗДО та вчителів. Отже, логічно, що успішний перехід залежить від характеру відносин та комунікації між усіма учасниками. Для дітей найважливішими є їхні стосунки з друзями, іншими однолітками та вчителем. Шанобливі та толерантні відносини між дорослими також є ключовим фактором успішного переходу від дошкільної до початкової освіти. Це важливо для всіх дітей, але особливо для уразливих дітей.

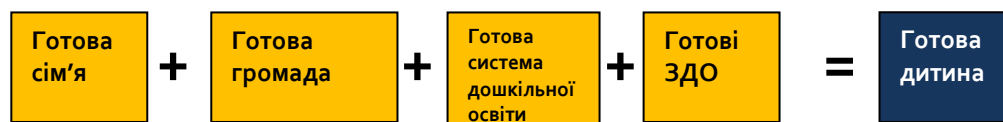
У традиційному розумінні успішний перехід від дошкільної до початкової освіти лежить у площині концепції **готовності до школи**. Традиційні концепції готовності до школи зосереджуються на навичках дітей. Однак оцінювання навичок, здобутих дітьми у рамках

¹⁸ Sharmahd, N., Peeters, J., Van Laere, K., Vonta, T., De Kimpe, C., Brajković, S., Contini, L., Giovannini, D. & Vanblaere, B. (2017). Transforming European ECEC services and schools into professional learning communities: drivers, barriers and ways forward NESSETII. Luxembourg, Publication Office of European Union. Doi 10.2766/74332.

¹⁹ Rimantas, D., Peeters, J., Hayes, N., Van Landeghem, G., Siarova, H., Peciukonytė, L., Cenerić, I. & Hulpia, H. (2014). Study on the effective use of Early Childhood Education and Care in preventing early school leaving. Brussels: European Commission DG E&C. Nolan, A., Hamm, C., McCartin, J., Hunt, Scott, C., and Barty, K. (2009). *Outcomes and Indicators of a Positive Start to School: Report prepared by Victoria University for the Department of Education and Early Childhood Development*. Melbourne: Victoria University.

дошкільної освіти, виявилось неефективним для прогнозування подальшої інтеграції та успішності в школі. В роздумах про перехід до школи визнається, що «готовність до школи не стосується виключно дитини, а відображає середовище, в якому діти знаходять себе» (Nolan, et al., 2009)²⁰. Таке бачення сприяло переосмисленню поняття «готовність до школи» та того, які способи забезпечення успішного переходу до школи є найефективнішими. Готовність до школи тепер розглядається як поєднання чотирьох основних компонентів (див. рис. 1).

Рисунок 1. Концепція готовності до школи.

У літературі підкреслюється, що для всіх складових рівняння готовності до школи важливими є чотири процеси:

1. **Структурна цілісність** (Neuman, 2000²¹).

Під структурною узгодженістю перехідного процесу розуміють підпорядкування ЗДО та загальноосвітніх шкіл одному адміністративному органу національного рівня. Однак існують деякі побоювання з приводу того, що об'єднання окремих сфер відповідальності за дітей може маргіналізувати соціальне забезпечення дітей, медичні послуги та інші служби для дітей, які підпорядковуються окремому міністерству, та створити перешкоди для співпраці у справах дітей та сімей, які потребують особливої підтримки. Іншою потенційною загрозою є те, що інтеграція може призвести до «школофікації» раннього розвитку дитини та акцентування академічного, а не творчого та соціального розвитку. Розв'язанням цієї проблеми може бути створення окремого міжвідомчого комітету з питань дітей (як, наприклад, у країнах Північної Європи) (OECD, 2006).

2. **Педагогічна цілісність та цілісність програм навчання** (Bennett, 2012; Woodhead & Moss, 2007²²).

Дуже небагато країн розробили інтегровані навчальні підходи, спрямовані на забезпечення узгодженості цілей розвитку та дошкільної освіти з цілями шкіл. Такий навчальний підхід сприяє плавному переходу від закладів для дітей молодшого віку, орієнтованих на гру та дитиноцентризм, до більш структурованих та системних шкільних установ. Наприклад, у Франції та Французькому співтоваристві Бельгії ЗДО та початкові школи працюють за принципом трьох циклів навчання з метою об'єднання навчального досвіду дітей упродовж усього періоду раннього навчання. Цикли навчання спрямовані на зміцнення структурних та педагогічних зв'язків між дошкільною та початковою освітою і дають змогу педагогам краще

²⁰ Nolan, A., Hamm, C., McCartin, J., Hunt, Scott, C., and Barty, K. (2009). *Outcomes and Indicators of a Positive Start to School: Report prepared by Victoria University for the Department of Education and Early Childhood Development*. Melbourne: Victoria University.

²¹ Neuman, M. (2000). Hand in Hand: Improving the Links Between ECEC and Schools in OECD Countries. Retrieved from http://www.childpolicyintl.org/publications/Hand%20in%20Hand%20Improving%20the%20Links%20Between%20ECEC%20and%20Schools%20in%20OECD%20Countries_Michelle%20Neuman.pdf

²² Woodhead, M., & Moss, P. (2007). *Early Childhood and Primary Education, Early Childhood Education in Focus 2: Transitions in the Lives of Young Children* (p. 42). Walton Hall: The Open University. Retrieved from http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCcQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.bernardvanleer.org%2FEarly_Childhood_and_Primary_Education_Transitions_in_the_Lives_of_Young_Children%3Fpubnr%3D521%26download%3D1&ei=SEVBUrWNL7SK4gSho4HIBQ&usg=AFQjCNEj12s7FNdp4g2qrkOZgg0WNvTa9A&sig2=q2t8dP3LA8wujYz8yJwKMg&bvm=bv.52434380,d.bGE

адаптувати методику навчання до темпів розвитку кожної дитини. У Норвегії, наприклад, «переосмислення відносин між ЗДО та школою» призвело до акцентування на навчанні через гру, видах діяльності для змішаних вікових груп та орієнтації на теми (а не на предмети) протягом перших років початкової школи (Neuman, 2000). У Данії Broström (2002 р.) також наголошує на важливості готових до дітей шкіл, які тісно співпрацюють із ЗДО для забезпечення послідовності програм навчання з метою задоволення потреб дитини.

3. Професійна цілісність (Neuman, 2000; Fabian & Dunlop, 2012²³).

Під професійною цілісністю перехідного процесу розуміють узгодженість кваліфікації та ставлення педагогічних працівників, які працюють у початкових школах та ЗДО. Наприклад, вихователі та вчителі можуть мати різні очікування щодо когнітивного та некогнітивного розвитку дітей та їхньої готовності до школи, що може створити перешкоди для успішного переходу. Таким чином, дослідження підкреслює важливість безперервного та спільного навчання працівників ЗДО та початкових шкіл, а також постійної комунікації та обміну знаннями між ЗДО та школами (OECD, 2006). Різниця між вихователями ЗДО та вчителями початкових класів часто зводиться до статусу: вчитель вважається більш привілейованою професією.

4. Зв'язок із родиною та громадою (Neuman, 2000; Broström, 2005²⁴; Fabian & Dunlop, 2012).

Перехід до школи розглядається як перехід сім'ї, а не лише дитини. Тому ефективні підходи до переходу від дошкільної до початкової освіти повинні враховувати фактори сім'ї та громади (Fabian & Dunlop, 2012). Зважаючи на зростаючу змішаність сучасних сімей, залучення батьків та партнерство із ЗДО та школами є надзвичайно важливими для адаптації ЗДО та шкіл до етнічних, культурних, мовних та інших форм різноманітності (Neuman, 2000).

ДОДАТОК 2. Роль дошкільної освіти у запобіганні дострокового припинення відвідування школи (European Commission, DG E&C, 2012–2014²⁵).

Дошкільна освіта та готовність до школи є ключовими поняттями політики ЮНІСЕФ у регіоні (Multi-Country Evaluation, 2014). У рамках дослідження ECEC – ESL було здійснено аналіз літератури, присвяченій поняттю готовності до школи. Відповідно до традиційного розуміння, перехід до школи формується навколо поняття «готовності дитини до школи». Відтак роль дошкільної освіти та догляду за дітьми вбачається у підготовці дітей до школи, розвитку необхідних навичок та вмій для опанування шкільної програми. Проте це може призвести до «школофікації» ЗДО. В результаті у рамках підготовки дітей до академічної програми початкової школи система дошкільної освіти набуває ознак, які перешкоджають зосередженню систем дошкільної освіти на психології та природних стратегіях навчання дітей (OECD, 2006). Ризик «школофікації» підкреслюють і висновки дослідження ECEC – ESL: «Роздуми на ранньому етапі про перехід до школи означають, що «готовність до школи» не стосується виключно дитини, але відображає середовище, в якому перебувають діти» (Nolan et al., 2009)²⁶. Ця концепція сприяла переосмисленню поняття «готовність до школи» та шляхів

²³ Fabian, H., & Dunlop, A.-W. (2002). *Transitions in the Early Years: Debating Continuity and Progression for Young Children in Early Education*. Routledge.

²⁴ Broström, S. (2005). Transition Problems and Play as Transitory Activity. *Australian Journal of Early Childhood*, 30(3), 17–25.

²⁵ Rimantas, D., Peeters, J., Hayes, N., Van Landeghem, G., Siarova, H., Peciukonytė, L., Cenerić, I. & Hulpia, H. (2014). Study on the effective use of Early Childhood Education and Care in preventing early school leaving. Brussels: European Commission DG E&C.

²⁶ Nolan, A., Hamm, C., McCartin, J., Hunt Scott, C., and Barty, K. (2009). *Outcomes and Indicators of a Positive Start to School: Report prepared by Victoria University for the Department of Education and Early Childhood Development*. Melbourne: Victoria University.

сприяння успішному переходу. **Готовність до школи наразі розглядається як сукупність чотирьох основних компонентів: готова сім'я + готова громада + готова система дошкільної освіти + готова школа = готова дитина.**

У дослідженні ЕСЕС – ESL також зроблено висновок (стор. 20) про те, що положення щодо дошкільної освіти не повинні бути орієнтовані на сім'ї з «групи ризику». Структурні положення, що стосуються населення загалом та передбачають надання конкретної підтримки сім'ям із групи ризику (так званий **підхід прогресивного універсалізму**), є більш ефективними, ніж цільові положення. Уразливі діти отримують найбільшу користь від дошкільної освіти, коли вона забезпечується в контексті соціального середовища.

ДОДАТОК 2.1. Дослідження «Кваліфікаційні вимоги у галузі дошкільної освіти та догляду за дітьми» (CoRe), ініційоване Генеральним директором Європейської комісії з питань освіти та культури (CoRe, 2011²⁷; Vandebroek, Urban, Peeters, 2016²⁸).

У 2009–2011 рр. Генеральний директорат Європейської комісії з питань освіти та культури ініціював дослідження компетенцій, необхідних для роботи в галузі дошкільної освіти.

Результати цього дослідження, проведеного в 15 європейських країнах, мають велике значення для аналізу переваг та недоліків початкової професійної підготовки та безперервного професійного розвитку працівників ЗДО в Україні. Більш детально рекомендації цього дослідження, які мають велике значення для потенційного впровадження реформи системи початкової професійної підготовки та безперервного професійного розвитку (БПР) в Україні, наведено нижче.

- **Забезпечення рівності та взаємозв'язку між теорією та практикою.** Окрім можливостей для набуття очевидних та необхідних знань та спеціальних навичок, важливо забезпечувати випускникам ще й можливості для формування аналітичних здібностей. Відтак взаємозв'язок між теорією та практикою має велике значення.

- **Розвиток лідерського потенціалу.**

Ефективне лідерство розглядається як «основний фактор формування загального освітнього та навчального середовища, збільшення прагнень та надання підтримки дітям, батькам та працівникам» (Рада Європейського Союзу, 2009 р.). Тому підготовка та підвищення кваліфікації директорів мають вирішальне значення.

- **Переосмислення професійного розвитку.**

Якість послуг та рівень компетентності працівників залежать (проте не є прямим результатом) від індивідуальної початкової професійної підготовки. Можливі різні шляхи досягнення професіоналізму. Також існує достатньо доказів, як в літературі, так і на практиці, що комплексні та довгострокові ініціативи з підвищення кваліфікації можуть бути так само корисні, як і початкова професійна підготовка. Однак короткострокових курсів підвищення кваліфікації (наприклад, кілька днів на рік) недостатньо. Це розуміння вимагає переосмислення існуючих підходів до БПР у напрямку більш сталих та комплексних підходів, які ґрунтуються на педагогічному наставництві та навчанні на базі існуючої практики.

²⁷ Urban, M., Vandebroek, M., Peeters, J., Lazzari, A., Van Laere, K. (2011). *CoRe Final report*. Brussels European Commission.

²⁸ Vandebroek, M., Urban, M. & Peeters, J. (eds.) (2016). *Pathways to Professionalism in Early Childhood Education and Care*. London, New York: Routledge.

- *Важливість узгодження профілів навчальної та професійної компетентностей.*

Необхідність розробки політики, яка б стосувалася всієї системи дошкільної освіти.

У CoRe рекомендовано інвестувати в компетентну систему, оскільки професіоналізація є багаторівневою. На всіх рівнях системи дошкільної освіти необхідно розробити компетентну систему, яка б забезпечувала можливості впровадження необхідних інновацій. Для підтримки процесу змін необхідно вжити описаних нижче заходів.

- *Компетентна система на рівні практикуючих спеціалістів / керівників ЗДО.*

Щонайменше 60% працівників ЗДО повинні мати ступінь бакалавра.

Всі працівники ЗДО повинні мати можливість обрати із широкого спектра курси з питань роботи з дітьми, батьками, колективом та громадою. Важливо, щоб вони мали змогу обирати різні моделі: курси для окремих працівників та колективів закладів.

- *Компетентна система на рівні колективу/закладу.*

Для ефективного впровадження інновацій у CoRe рекомендовано поєднати більшу кількість теоретичних курсів із заняттями з наставництва у колективах, щоб практикуючі спеціалісти могли реалізовувати нові знання на практиці.

Також рекомендовано організувати вступний курс для колективів нових ЗДО. У рамках цього курсу члени нового колективу розробляють спільне педагогічне бачення на основі програми навчання або стратегічних цілей.

Іншою ефективною ініціативою БПР є щорічний навчальний захід для всіх працівників закладу.

- *Компетентна система на рівні міста (на регіональному рівні).*

Важливо інвестувати в узгоджену політику щодо підвищення кваліфікації всіх працівників:

- організація груп колег та навчальних груп із питань цілей стратегічного планування;
- впровадження нових підходів, орієнтованих на дитину;
- тренінги для педагогічних наставників;
- щорічні педагогічні конференції для всіх працівників міста, регіону або великої організації в галузі дошкільної освіти з питань стратегічного планування (на цих конференціях практикуючі спеціалісти з різних закладів можуть представляти інноваційні проекти реалізації стратегічного планування для колег з інших ЗДО).

Групи колег із акцентом на обміні цікавими практиками з іншими ЗДО високо цінуються практикуючими спеціалістами та є ефективним засобом зміни педагогічних практик.

Наставники, НУО та ВНЗ повинні бути забезпечені фінансовими можливостями для розробки інструментів та додатків ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології), які використовуватимуться в рамках наставницьких занять.

- *Компетентна система на рівні уряду.*

Уряд має створити демократичні консультативні групи, очолювані авторитетними незалежними експертами. Це можуть бути консультативні групи з питань різних політичних аспектів нових стратегічних цілей, а також консультативні групи з питань розробки профілів професійної та навчальної компетентностей працівників ЗДО, розробки нової програми навчання, а також поліпшення умов праці.

Уряд повинен забезпечити фінансування розробки узгодженої системи підвищення кваліфікації в галузі та передбачити вільний від роботи з дітьми час для зустрічей колективів та наставницьких занять.

- *Компетентна система, створена на основі досвіду міжнародних мереж та європейських інноваційних проектів.*

Активна участь у міжнародних мережах має вирішальне значення для підвищення якості дошкільної освіти. Участь у європейських проектах, проектах ЮНІСЕФ, а також у міжнародних та інших мережах може стимулювати впровадження інновацій. У CoRe рекомендовано таке: «Систематично підтримувати, фінансувати та створювати транснаціональні та багатомірні мережі та важливі навчальні спільноти практикуючих спеціалістів, батьків, місцевих і національних політиків та науковців».

ДОДАТОК 2.2. Систематичний огляд Eurofound: які заходи в галузі безперервного професійного розвитку (БПР) є ефективними? (Eurofound: Peeters, et al., 2015; Peleman, et. al., 2018²⁹).

В Україні необхідно переосмислити систему безперервного професійного розвитку (БПР). У систематичному огляді Eurofound, який ґрунтується на результатах майже 20 000 досліджень із питань БПР, наводяться аргументи на основі фактичних даних щодо ефективних заходів у галузі БПР та конкретні рекомендації щодо спрямування реформи БПР в Україні. Результати дослідження Eurofound свідчать про те, що система БПР впливає на підвищення якості дошкільної освіти та на результати дітей, якщо програми є **інтенсивними та реалізуються впродовж щонайменше двох років**.

Вирішальними факторами успіху є такі:

- активне залучення практикуючих спеціалістів до процесу трансформації для вдосконалення навчальних практик у ЗДО;
- програми, орієнтовані на спеціалістів, які навчаються на практиці та підтримують комунікацію з колегами та батьками;
- зв'язок із наставником або куратором у вільний час;
- програма повинна бути інтегрована в узгоджені педагогічні рамки або програму навчання, яка спирається на дослідження та спрямована на задоволення потреб громади.

²⁹ Peeters, J., Lazzari, A., Cameron, C., Budginaite, I., Hauari, H., Peleman, B. & Siarova, H. (2015). Early Childhood Care: working conditions, training and quality – A systematic review. Dublin: Eurofound.

Peleman, B., Lazzari, A., Peeters, J., Budginaité, I., Siarova, H., Huauari, H., Cameron C. (2018). Continuous professional development and ECEC quality: Findings from a European systematic literature review. Eur. J. Educ 2018/53_9_22.

ДОДАТОК 2.3. Європейський проект CARE, присвячений інноваційним підходам до безперервного професійного розвитку (БПР) у рамках політики та практики в галузі дошкільної освіти в Європі. Результати компаративного аналізу (Jensen and Iannone (2015)³⁰, Jensen and Rasmussen (2016)³¹, Bove, et al., (2016)³² and Jensen and Iannone (2016)³³).

Автори дослідження CARE дійшли висновку, що БПР більше не стосується виключно знань і навичок практикуючих спеціалістів. Навпаки, він стосується критичного мислення, рефлексивності та співтворчості у рамках та поза системою дошкільної освіти. Було визначено два різних загальних підходи до інновацій у галузі дошкільної освіти. З позицій першого підходу, БПР у деяких країнах може бути охарактеризований як надзвичайно інноваційний, оскільки там існують давні традиції впровадження інновацій у галузі дошкільної освіти або розуміння, що нові виклики в постмодерному суспільстві створюють умови для виникнення нових форм БПР у політиці, дослідженнях та практиці в галузі дошкільної освіти. Інший підхід до інновацій у галузі дошкільної освіти характеризується як такий, що розвивається. У цих країнах відсутнє національне визначення інновацій, пов'язаних із дошкільною освітою, проте водночас зростає усвідомлення необхідності підвищувати якість дошкільної освіти.

Також були визначені три додаткових важливих аспекти БПР з точки зору впровадження інновацій: (1) критичний аналіз; (2) спільноти практикуючих спеціалістів; (3) зосередження уваги на політиці, спрямованій на подолання уразливості завдяки дошкільній освіті.

---

³⁰ Jensen, B., & Iannone, R. L. (2015). D3.1 613318. CARE. Curriculum Quality Analysis and Impact Review of European ECEC CARE. Instrument: Collaborative project. Call Identifier: FP7-SSH-2013-2. Early childhood education and care: Promoting quality for individual, social and economic benefits. *D3.1: Comparative Review of Professional Development Approaches. Curriculum Quality Analysis and Impact Review of European ECEC CARE. Report*. Retrieved from <http://ecec-care.org/resources/publications>.

³¹ Jensen, P., & Rasmussen, A. W. (2016). D3.2 613318. CARE. Curriculum Quality Analysis and Impact Review of European ECEC CARE. Instrument: Collaborative project. Call Identifier: FP7-SSH-2013-2. Early childhood education and care: Promoting quality for individual, social and economic benefits. *D3.2 Professional Development and its Impact on Children in Early Childhood Education and Care: A Meta-Analysis Based on European Studies. Report*. Retrieved from <http://ecec-care.org/resources/publications>.

³² Bove, C., Mantovani, S., Jensen, B., Karwowska-Struczyk, M., & Wysłowska, O. (2016). D3.3 613318. CARE. Curriculum Quality Analysis and Impact Review of European ECEC CARE. Instrument: Collaborative project. Call Identifier: FP7-SSH-2013-2. *Early childhood education and care: Promoting quality for individual, social and economic benefits. CARE – Curriculum Quality Analysis and Impact Review of European ECEC. D3.3. Report on “Good Practice” Case Studies of Professional Development in Three Countries*. Retrieved from <http://ecec-care.org/resources/publications>.

³³ Jensen, B., & Iannone, R. L. (2016). D3.4 613318. CARE. Curriculum Quality Analysis and Impact Review of European ECEC CARE. Instrument: Collaborative project. Call Identifier: FP7-SSH-2013-2. Early childhood education and care: Promoting quality for individual, social and economic benefits. *D3.4: Recommendations for common policy across the EU regarding professional development as an element of quality in ECEC and child wellbeing for all. Report*. Retrieved from <http://ecec-care.org/resources/publications>.

ДОДАТОК 2.4. Дослідження NESETII: перетворення європейських послуг та закладів дошкільної освіти на професійні навчальні спільноти³⁴.

Це нещодавнє (листопад 2017 року) дослідження професійних навчальних спільнот було проведене мережею дослідників інклюзивної освіти NESETII (Європейська комісія). Складні різноманітні суспільства, в яких ми живемо, не дозволяють знайти стандартизовані рішення для всіх сімей та дітей. Важливо, щоб практикуючі спеціалісти / вихователі ЗДО опанували основні компетенції ведення переговорів та аналізу, необхідні для врахування відповідного контексту в педагогічній практиці та адаптації її до різноманіття дітей та сімей.

Професійні навчальні спільноти (ПНС) є цінним ресурсом з цього погляду. ПНС можна охарактеризувати як «групу осіб, які постійно, рефлексивно, колективно, інклюзивно, навчально орієнтовано та у спосіб, який стимулює розвиток, діляться досвідом та критично аналізують власну практичну діяльність». Метою ПНС є емоційна та професійна підтримка працівників ЗДО та шкіл шляхом надання їм можливостей критично аналізувати власне викладання та обмінюватися конкретними ідеями щодо поліпшення благополуччя та навчального досвіду дітей та сімей.

З опертям на огляд літератури у дослідженні зазначено, що для визначення ПНС використовуються такі п'ять критеріїв:

- 1) **вихователі часто беруть участь у «рефлексивних та глибинних діалогах»** із колегами з освітніх питань на основі своєї повсякденної практики;
- 2) **вихователі «відходять від дверей класу» з метою «деприватизації практики»:** спостерігають за діяльністю колег, дають відгуки, спільно з іншими планують, будують відносини з громадою та ведуть діалог із батьками;
- 3) **інвестиції в «колективну відповідальність»**, оскільки вдосконалення ЗДО більше не вважається винятковою відповідальністю директора або вихователя, а є скоріше колективною відповідальністю;
- 4) **зосередженість на досягненні спільного бачення та цінностей**, заснованих на правах дітей та повазі до різноманітності, що є основою спільного та етичного ухвалення рішень;
- 5) **«лідерство»** як потужний чинник трансформації культури ЗДО.

Дотримання п'ятої умови є обов'язковим для виконання викладених вище чотирьох ознак ПНС.

³⁴ Sharmahd, N., Peeters, J., Van Laere, K., Vonta, T., De Kimpe, C., Brajković, S., Contini, L., Giovannini, D. (2017). *Transforming European ECEC services and primary schools into professional learning communities: drivers, barriers and ways forward*, NESET II report, Luxembourg: Publications Office of the European Union.

ДОДАТОК 2.5. Огляд національних систем моніторингу якості дошкільної освіти та догляду за дітьми³⁵.

За результатами цього огляду можна зробити висновок, що інформації про те, як країни контролюють якість дошкільної освіти, дуже мало. Наявні дані засвідчують, що багато країн із високим рівнем доходів, що входять до Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), мають досить складні системи моніторингу та регулювання програм дошкільної освіти, тоді як багато країн із низьким або середнім рівнем доходів використовують опосередковані показники, такі як співвідношення кількості вихователів та дітей, дотримання норм щодо робочого часу та стандартів інфраструктури для контролю якості (за умови його здійснення).

В огляді зазначається, що існують сфери збігу параметрів того, що важливо для якості, які можуть бути використані як основа для глобальних інструментів або рамок моніторингу. Відомо, що в країнах із високим рівнем доходів (наприклад, у Бельгії та Нідерландах) упровадження систем контролю якості є дорогим та вимагає значних ресурсів, часто з боку численних суб'єктів та установ. Розробка та впровадження національної системи моніторингу якості системи дошкільної освіти потребує достатніх національних (за необхідності й міжнародних) знань і ресурсів, а ЗДО повинні мати певний стимул для дотримання стандартів. Дані країн із високим рівнем доходів свідчать, що забезпечення та підтримання якості в галузі дошкільної освіти потребує постійного акценту на вдосконаленні.

Системи моніторингу якості розробляються з метою сприяння вдосконаленню системи дошкільної освіти шляхом встановлення стандартів, спрямованих на заохочення розвитку дітей, забезпечення підтримки та ресурсів для розв'язання проблемних питань та створення сприятливого середовища для обміну інформацією та використання результатів моніторингу якості. Цікавим прикладом створення узгодженої системи моніторингу якості є проект *MeMoQ* у Фламандській громаді Бельгії, розроблений Левенським та Гентським університетами. У рамках цього проекту, фінансованого урядом Фландрії, група у складі зацікавлених сторін та дослідників розпрацювала першу систему педагогічної якості³⁶.

На основі цієї системи було запроваджено оцінювання якості фламандських ЗДО за допомогою інструменту *Class* та інших розроблених дослідниками *MeMoQ* інструментів. Оцінювання якості проводитиметься кожних п'ять років. Нещодавно (квітень 2017 року) було розроблено інструмент моніторингу для інспекції та інструмент самооцінки для закладів. Наразі навчальні центри розробляють нові інструменти, які можуть допомогти ЗДО підвищити якість своїх послуг.

³⁵ Anderson, K. Kosaraju, S., & Solano, A. (2014). Review of National Early Childhood Care and Education Quality Monitoring Systems. World Bank Early Learning Partnership Centre for Universal Education at the Brookings Institution.

³⁶ <https://www.kindengezin.be/img/pedagogische-raamwerk-engelseversie.pdf>.

Додаток 3. П'ять принципів та десять положень рамок якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС (EQF) та показники, засновані на останніх дослідженнях політики.

У цьому додатку подано опис принципів та положень щодо рамок якості дошкільної освіти та догляду за дітьми ЄС (EQF), а також показники, які були розроблені на основі рекомендацій дослідження, наведеного в попередньому додатку.

Доступність

1. Положення щодо доступності для всіх сімей та дітей.

Потенційні переваги якісного універсального положення особливо важливі для дітей із родин у складних життєвих обставинах. ЗДО повинні бути доступними для дитини від народження до віку, коли вона йде до початкової школи. Для врахування батьківських обставин та заохочення всіх сімей до користування послугами дошкільної освіти положення повинно бути гнучким щодо годин роботи та змісту програми.

- Яким є поточний/очікуваний обсяг зарахування до ЗДО на період до 2020 року порівняно з цільовим показником ЄС на період до 2020 року: 95% дітей віком від чотирьох років до віку, коли дитина йде до початкової школи, зараховані до ЗДО.
- Чи відвідування ЗДО (для дітей віком від 0 до 6 років) є безкоштовним, чи ж залежить від доходів батьків?

2. Положення, яке заохочує участь, зміцнює соціальну інтеграцію та враховує різноманіття.

Успішна інклюзивність дошкільної освіти ґрунтується на: спільному підході до підтримки переваг дошкільної освіти з боку місцевих організацій і громадських груп; підходах, які поважають погляди, потреби та культуру батьків; забезпеченні комфортного перебування всіх дітей та сімей у закладах / центрах дошкільної освіти; проактивному підході до заохочення всіх батьків користуватися послугами ЗДО; визнанні того, що працівники повинні мати відповідну підготовку для надання допомоги батькам та сім'ям в оцінюванні ефективності ЗДО та запевнення, що їхні погляди та культуру поважатимуть (ця підготовка може бути розширена за рахунок програм для батьків, які підтримують ЗДО); тісному співробітництві працівників ЗДО, закладів системи охорони здоров'я та соціальних служб, місцевих органів влади та шкільної галузі.

- Чи існує система універсальних послуг для всіх дітей, яка включає спеціальні заходи підтримки для незахищених груп (прогресивний універсалізм)?

Працівники галузі дошкільної освіти

3. Висококваліфіковані працівники, чия початкова професійна підготовка та безперервне навчання дозволяють їм виконувати свої професійні обов'язки з огляду на те, що професіоналізм працівників ЗДО є ключовим аспектом. Професійний розвиток має величезний вплив на якість педагогічної діяльності працівників та результати дітей. Розробка спільних програм навчання та підготовки для всіх працівників галузі дошкільної освіти (наприклад, вихователів ЗДО, помічників, педагогів, «денних нянь» тощо) сприяє створенню загального порядку денного та спільному розумінню якості.

- Чи мають 50% працівників ступінь бакалавра?
- Чи існує у програмі початкової професійної підготовки баланс між теорією та практикою? Чи увага зосереджена на аналізі практики та підході, орієнтованому на дитину? Чи діти отримують можливості для природного, експериментального навчання?

- Чи безперервний професійний розвиток (БПР) є обов'язковим для всіх працівників? Чи передбачене фінансове стимулювання окремих працівників за послуги?
- Чи передбачений вільний від роботи з дітьми час для організації наставництва та зборів колективу?
- Чи в кожному ЗДО є спеціалісти для роботи з дітьми з особливими потребами або дітьми з родин у складних життєвих обставинах? Чи мають змогу заклади отримати підтримку з боку педагогічних наставників для впровадження інновацій?
- Чи передбачена підготовка/наставництво або нагляд для директорів?
- Чи існують альтернативні шляхи отримання кваліфікації для некваліфікованих працівників?

4. Сприятливі умови праці, зокрема професійне лідерство, які створюють можливості для спостереження, рефлексії, планування, спільної роботи та співпраці з батьками.

Належні умови праці позитивно впливають на працівників та сприяють їхньому довгостроковому працевлаштуванню. Політичні заходи мають вплив на структурну якість дошкільної освіти, зокрема локально визначені розміри груп, співвідношення кількості дітей та дорослих, робочий час та рівень заробітної плати, а отже, роботу в галузі дошкільної освіти можливо зробити привабливою. Належні умови праці також можуть сприяти зменшенню плинності кадрів у галузі дошкільної освіти та її негативних наслідків.

- Чи умови праці (рівень заробітної плати, статус працівників) роблять привабливою зайнятість у галузі дошкільної освіти?
- Чи співвідношення кількості дорослих та дітей (1/12) та максимальна кількість дітей у групі (24) відповідають міжнародним стандартам?
- Чи у вихователів достатньо матеріалів для створення стимулюючого середовища для дітей?
- Чи достатньо уваги приділяється розробці рефлексивних компетенцій та розбудові потенціалу для планування?

Програма навчання

5. Програма навчання, яка базується на педагогічних цілях, цінностях та підходах, які забезпечують дітям можливість повністю використовувати свій потенціал.

Важливість освіти та догляду за дітьми, а також їхнього когнітивного, соціального, емоційного, фізичного та мовленнєвого розвитку не викликає сумнівів. Програма навчання повинна містити спільні цілі, цінності та підходи, які відображають очікування суспільства щодо ролі та обов'язків ЗДО у сприянні розвитку дітей для повного використання їхнього потенціалу. Всі діти є активними та здатними учнями, чий різноманітний потенціал має підтримувати програма навчання. Водночас реалізація програми навчання повинна бути запланована в рамках відкритої структури, яка комплексно визнає та враховує різноманітні інтереси та потреби дітей. Збалансоване поєднання освіти та догляду може сприяти благополуччю дітей, позитивному самоусвідомленню, фізичному, соціальному та когнітивному розвитку. Досвід та активна участь дітей цінуються, та важливість навчання через гру розуміється та підтримується.

- Чи передбачають короткі програми хоча б з години на день і близько 500 годин на рік?
- Чи існує програма навчання, заснована на педагогічних цілях, та чи є вона науково обґрунтованою?
- Чи існує баланс між видами діяльності, ініційованими дорослими, та тими, що ініціюють діти?
- Чи зосереджується увага на проектному навчанні чи формах природного навчання? Чи передбачені ситуації, коли діти можуть управляти навчальним процесом?
- Чи є взаємодія з дітьми комфортною та стимулюючою? Чи існує будь-яка дискримінація дітей із малозабезпечених сімей та родин у складних життєвих обставинах?

6. Програма навчання, яка вимагає від працівників співпраці з дітьми, колегами та батьками, а також аналізу власної діяльності.

Програма навчання є важливим інструментом стимулювання порозуміння та довіри між дітьми, а також способом заохочення розвитку та навчання серед дітей, батьків та працівників ЗДО. На системному або національному рівнях програма навчання може скеровувати роботу всіх ЗДО, а на місцевому чи на рівні закладів – описувати практику та пріоритети в контексті кожного центру. Важливим чинником розробки спільного підходу до програми навчання є здатність окремих працівників аналізувати власну діяльність, виявляти її ефективні складові та спільно з колегами розробляти нові підходи на основі фактичних даних. Якість дошкільної освіти підвищується, коли працівники обговорюють питання впровадження програми навчання в контексті їхнього центру/закладу та враховують потреби дітей, батьків та колективу. Програма навчання може сприяти покращенню цього підходу шляхом заохочення навчання дітей у рамках впровадження експериментів та інновацій, а також шляхом заохочення співпраці з батьками щодо того, як ЗДО впливають на розвиток та навчання дітей.

- *Чи програма навчання вимагає від працівників співпраці з дітьми, колегами та батьками та чи стимулює аналіз власної діяльності?*
- *Чи існує політика, яка охоплює дітей із родин у складних життєвих обставинах та дітей із особливими потребами? Чи передбачає вона надання додаткової підтримки таким дітям та їхнім сім'ям?*

Моніторинг та оцінювання

7. Моніторинг та оцінювання забезпечують інформування на відповідному місцевому, регіональному та/або національному рівнях заради постійного поліпшення якості політики та практики.

Систематичний моніторинг дошкільної освіти дає змогу отримувати інформацію та відгуки на відповідному місцевому, регіональному або національному рівнях. Ця інформація повинна використовуватися для відкритого обміну, узгодженого планування, аналізу, оцінювання та розвитку дошкільної освіти з метою забезпечення високої якості послуг та підтримки на всіх рівнях системи. Моніторинг та оцінювання є більш ефективними, коли інформація, зібрана на рівні постачальників послуг, узгоджується з інформацією, зібраною на муніципальному, регіональному та системному рівнях.

- *Чи здійснюється оцінювання якості всієї системи дошкільної освіти? Чи це оцінювання якості узгоджується з міжнародною шкалою вимірювання? Як часто проводиться оцінювання?*
- *Чи є система моніторингу дошкільної освіти узгодженою та добре розвиненою? Чи базується вона на міжнародних стандартах моніторингу?*

8. Моніторинг та оцінювання, які відповідають інтересам дитини. Моніторинг та оцінювання здійснюються для підтримки дітей, сімей та громад.

Усі зацікавлені сторони, включно з працівниками ЗДО, повинні бути залучені та наділені повноваженнями під час здійснення будь-яких дій з моніторингу та оцінювання. Моніторинг може зосереджуватися на якості структур, процесів або результатів; акцент на інтересах дитини та участі працівників посилює важливість аналізу якості процесів, які відбуваються у ЗДО.

- *Чи існує система спостереження, документування або описових звітів як механізмів моніторингу індивідуального прогресу дитини? Наскільки часто здійснюється індивідуальне оцінювання?*

Виконання цих положень значно спрощується за умови наявності наведених нижче управлінських механізмів.

9. Зацікавлені сторони в системі дошкільної освіти мають спільне чітке розуміння своїх функцій та обов'язків і знають, що вони повинні співпрацювати з партнерськими організаціями.

З огляду на міжгалузевий характер дошкільної освіти уряд, зацікавлені сторони та соціальні партнери повинні співпрацювати для забезпечення ефективної роботи ЗДО. Законодавство, регулювання та інструкції можуть використовуватися для формування чіткого розуміння важливості співпраці, яка підтримує високу якість результатів дошкільної освіти для дітей, сімей та місцевих громад.

- *Чи забезпечує влада достатню автономію закладів? Чи можуть вони розвивати власну систему управління людськими ресурсами?*
- *Чи мають урядові органи потенціал для впровадження та контролю законодавства та регулювання галузі дошкільної освіти?*
- *Чи законодавство та нормативні акти стимулюють співпрацю різних зацікавлених сторін? Чи зацікавлені сторони мають спільне чітке розуміння своїх функцій та обов'язків, чи знають, що вони повинні співпрацювати з партнерськими організаціями?*

10. Законодавство, регулювання та/або фінансування сприяють прогресу в забезпеченні універсального законного права на субсидовані або фінансовані державою ЗДО, і зацікавлені сторони регулярно отримують інформацію про прогрес. Структурні чи законодавчі механізми сприяють кращому доступу до дошкільної освіти всім сім'ям. Підходи, які зумовлюють прогрес у забезпеченні універсальної доступності дошкільної освіти, визнають, що надання додаткових коштів для забезпечення доступу для родин у складних життєвих обставинах може стати ефективною стратегією розширення доступу, особливо для дітей із сімей мігрантів, родин у складних життєвих обставинах або малозабезпечених сімей. Моніторинг користування послугами дошкільної освіти гарантує ефективне використання коштів. Для того, щоб досягти прогресу в забезпеченні універсального права на доступ, необхідно вжити заходів для підкреслення привабливості та важливості ЗДО.

- *Чи існує стратегічний план (який підтримується законодавством, регулюванням та фінансуванням) щодо забезпечення універсального законного права на субсидовані або фінансовані державою ЗДО? Чи регулярно надається інформація про прогрес?*
- *Чи місцеві або національні органи влади вжили заходів для пояснення важливості дошкільної освіти, зокрема для родин у складних життєвих обставинах?*

Додаток 4. Перелік інтерв'ю, фокус-групових дискусій та відвідувань.

16 жовтня,

вівторок

Київ

Зустріч із координаторами освітніх програм ЮНІСЕФ.

Зустріч із керівником НУО «Асоціація працівників дошкільної освіти».

Зустріч із заступником голови Представництва ЮНІСЕФ в Україні.

Зустріч із директором НУО «Крок за кроком».

17 жовтня,

середа

Дніпропетровська область

Зустріч із представниками Департаменту освіти і науки Дніпропетровської облдержадміністрації (керівником відділу дошкільної, позашкільної та загальної середньої освіти та керівником відділу дошкільної, інклюзивної освіти та соціального захисту).

Фокус-групові дискусії (ФГД) у дитсадку та громаді с. Миколаївки Петропавлівського району:

- зустріч із адміністрацією громади (головою, керівником з фінансових питань, начальником відділу освіти, начальником відділу соціальних питань, директором дитсадка);

- ФГД із батьками;

- ФГД із учителями.

18 жовтня,

четвер

Луганська область

Участь в обов'язковому занятті дошкільного Тошківського НВК.

Відвідування Тошківського НВК (навчальний комплекс, лінія розмежування).

Зустріч із директором та вихователями.

ФГД із батьками Тошківського НВК (навчальний комплекс).

Зустріч із керівником відділу освіти Попаснянської районної державної адміністрації та керівником Попаснянської районної військово-цивільної адміністрації.

Краматорськ. Підбиття підсумків дня.

19 жовтня,

п'ятниця

Донецька область

ФГД із батьками у дитсадку «Дельфін».

ФГД із вихователями дитсадку «Дельфін».

Зустріч із представником відділу освіти Дружківської міської ради.

Зустріч із керівником відділу дошкільної освіти Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

22 жовтня,

понеділок

Київ

Міністерство освіти і науки України

Обговорення змісту програми дошкільної освіти та моніторингу якості з науковцями, Державною службою якості освіти, Комісією з питань дошкільної освіти, Інститутом модернізації.

Міністерство освіти і науки України

Зустріч із керівником відділу дошкільної освіти, заступником директора Інституту модернізації / якості дошкільної освіти, заступником міністра та іншими експертами.

Зустріч із експертом з питань початкової професійної підготовки та підвищення кваліфікації вихователів.

23 жовтня,

вівторок

Київ

ФГД із студентами, які вивчають програми дошкільної освіти.

Зустріч із координаторами освітніх програм Представництва ЮНІСЕФ.

Зустріч із НУО, заснованими батьками дітей із інвалідністю.

Зустріч із представниками Державної служби статистики.

Підбиття підсумків із керівництвом та координаторами освітніх програм Представництва ЮНІСЕФ.

vbjk

Centre for Innovation
in the Early Years
Centre d'Innovation de
la Petite Enfance

a Raas Van Gaverestraat 67A
9000 Gent, Belgium/Belgique
t +32 (0)9 232 47 35
f +32 (0)9 232 47 50
e info@vbjk.be w www.vbjk.be